

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

27^E JAARGANG

WOENSDAG 4 NOVEMBER 1942

No. 1398

N.V.
Stoomvaart-Mij. „Nederland”
Amsterdam

N.V.
Rotterdamsche Lloyd
Rotterdam

SMIT
DYNAMO'S
MOTOREN
APPARATEN
INSTALLATIES

**Productie en prijs-
vorming op de
Engelsche markt
van Nederland-
sche, Deensche
en koloniale boter**

door
Dr. H. J. FRIETEMA

22ste Publicatie van het
Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.15*
(Prijs voor donateurs
en leden v. h. N.E.I. f 2.25)

Verkrijgbaar in den boekhandel
Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V., - Haarlem

Wie van de leden, of abonné's
heeft voor de redactie
ter overname:

No. 497 van 8 Juli 1925

Redactie
Economisch-Statistische Berichten

Wat is de

HOLLERITH Boekhoud- en Statistiek-DIENST

Deze dienst vormt een afdeling van ons bedrijf, die over een uitgebreide, moderne WATSON Machine Installatie (HOLLERITH Systeem) beschikt, alsmede over een staf van deskundig bedienend personeel, om **alle administratieve werkzaamheden en statistieken**, tegen een redelijk tarief, feilloos en snel volgens het HOLLERITH Systeem uit te voeren.

Vraagt nadere inlichtingen aan de:

WATSON BEDRIJFSMACHINE MAATSCHAPPIJ N.V.
HOOFDVERTEGENWOORDIGING VOOR NEDERLAND DER
INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES CORPORATION te
NEW-YORK.

Frederiksplein 34, Amsterdam C - Telef. 33656-31856

R. Mees & Zoonen

Ao. 1730

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM
AMSTERDAM (Ass.)
's-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM
VLAARDINGEN

BEHANDELING VAN ALLE
BANKZAKEN

BEZORGING VAN ALLE
ASSURANTIËN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

69 KANTOREN IN NEDERLAND

Aan- en verkoop van effecten
Adviezen in zake belegging
Bewaarneming

Dr. J. R. A. Buning:

De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland

Publicatie No. 32
van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 3.65*

(voor donateurs en leden van het N.E.I. f 2.75)

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM

Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 t/m. 1938

(Samengesteld door een groep mede-
werkers van het N.E.I., onder leiding van
Prof. Mr. P. Liefstinck)

28ste publicatie van het Nederl. Econom. Instituut

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I.
f 1.50) Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE:
DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM

De Scheepsbouw- nijverheid in Nederland

door

Ir. J. W. BONEBAKKER

PRIJS f 1.55* Publicatie no. 16 van het
Nederlandsch Econom. Instituut

Donateurs en leden **f 1.10**

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave van
DE ERVEN F. BOHN - HAARLEM

TINRESTRICTIE EN TINPRIJS

door **M. J. Schut**

31ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

Prijs f 1.55*

(Prijs voor donateurs en leden
van het N.E.I. f 1.10)

Verkrijgbaar i. d. boekhandel

UITGAVE:

De Erven F. Bohn N.V., Haarlem

Derde Gewijzigde Druk

van

Egalisatiefondsen en Monetaire Poli- tiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten

door

Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk

30ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: De Erven
F. BOHN N.V., HAARLEM

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 4 NOVEMBER 1942

No. 1398

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

Blz.

De beteekenis van de zeescheepvaart voor het nationale inkomen van Nederland door Dr. J. B. D. Derksen	482
De ontwikkelingsgang der economische statistiek in Nederland door H. W. Lambers	485
Aanteekeningen.	
De nieuwe staatsleening	488
De „Treuhander der Arbeit" (Naschrift) door Mr. Ir. A. W. Quint	490
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	491
Ontvangen boeken	492
Maandcijfers.	
Indexcijfers van Nederlandsche aandelen	492
Statistieken.	
Bankdisconto's — Wisselkoersen — Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	493

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De aankondiging van de nieuwe staatsleening heeft op de geldmarkt nog geen reacties van beteekenis teweeg gebracht. Of wellicht moet men ook zeggen, dat de uitgifte reeds haar schaduwen vooruit had geworpen. Wij hebben reeds eenige malen er op gewezen, dat de plaatsing van schatkistpapier met middelmatig langen looptijd sinds eenigen tijd betrekkelijk stroef ging tegen rentetarieven, die aan den hoogen kant waren. De drang tot opvoering van de liquiditeit bij instellingen, die omvangrijke bedragen moeten inschrijven, kan aanleiding zijn geweest tot verkorting van den looptijd van de schatkistpapierportefeuille, en derhalve de verminderde belangstelling voor het langer loopende materiaal verklaren.

Het is niet onmogelijk, dat in den komende tijd de tendens zich in dit opzicht zal wijzigen. Wanneer de Agent de afgifte van papier heeft gestopt, blijft er toch bij bepaalde categorieën geldgevers nog steeds absorptievermogen voor schatkistpapier bestaan, en daarvan zal dan ook het langer loopende papier wellicht profiteren, zoodat de omzetten in de markt de tendens zullen hebben tot stijgen, waartegenover natuurlijk een vermindering der omzetten uit anderen hoofde staat.

De obligatiemarkt heeft, zooals steeds ingeval van een emissie eener semi-gedwongen leening, een reactie te zien gegeven, die overigens tot nu toe binnen beperkte grenzen is gebleven. De 3½ pCt. leening 1941 (die, wat modaliteiten betreft, vrijwel overeenkomt met de nieuwe leening, behalve een jaar leeftijdsverschil), welke kort voor het bekend worden van de emissie nog om en nabij pari noteerde en op den dag, dat de gegevens bekend werden, tegen 99½ pCt. werd verhandeld, reageerde tot beneden de 98 pCt. De gestaffelde leening 1938, die kort tevoren nog 97⅞ pCt. had gehaald, reageerde tot iets beneden de 96. Het is intuschen opvallend, dat de beide laatste dagen van de vorige week het koerspeil nauwelijks meer fluctueerde en min of meer gestabiliseerd leek op circa 96 voor de staffelleening en 98 voor de 3½ pCt. 1941. Op dat niveau was er vrij omvangrijke vraag, die de markt „bodem" gaf. Blijkbaar zijn er groote beleggers, die ondanks de verplichte inschrijving op de nieuwe leening nog middelen beschikbaar hebben om van de reactie op de markt door aankopen te profiteren. In enkele leeningen der groote gemeenten werden omvangrijke posten omgezet, die goed werden opgenomen, zij het natuurlijk op lager niveau.

De aandelenmarkt heeft in tegenstelling tot de obligatiemarkt op de leening gereageerd met een vastere stemming. Er hadden geruchten de ronde gedaan, dat de nieuwe leening een „Sperre"-bepaling zou bevatten én niet beleenbaar zou zijn, om aldus de inschrijvers te nopen zich de noodige middelen te verschaffen door verkoop van o.m. aandelen uit hun portefeuille. Toen bleek, dat deze geruchten onjuist waren, was dat een motief voor een vastere stemming op de aandelenmarkt. De termijn, binnen welke men door verkoop van aandelen zich kon vrijwaren tegen aanmeldingsplicht bij De Nederlandsche Bank, is afgelopen, en allen, die onder de voorschriften vallen, dienen nu uiterlijk op 4 November hun aangiften in te dienen. Met belangstelling wacht men af, welke concrete maatregelen op de aanmelding zullen volgen. De Nederlandsche Bank heeft in dat opzicht volkomen vrijheid van handelen.

DE BETEKENIS VAN DE ZEESCHEEPVAART VOOR HET NATIONALE INKOMEN VAN NEDERLAND.

Hoewel het algemeen bekend is, dat de zeescheepvaart van groot belang is voor de Nederlandsche volkshuishouding, zijn tot nu toe weinig of geen pogingen gedaan om dat belang ook statistisch te berekenen. Ten deele zal dit moeten worden toegeschreven aan de gecompliceerdheid van het vraagstuk. De scheepvaart staat in betrekking tot tal van bedrijfstakken, die daarvoor meer of minder direct afhankelijk zijn. Men denke hier aan den scheepsbouw en de scheepsreparatiebedrijven, laad- en losinrichtingen, havendiensten, dokken, kanalen, de voortbrenging en den handel in scheepsbenodigdheden van den meest uiteenloopenden aard, tenslotte aan de koopkrachtscheppende werking, die uitgaat van de besteding van de inkomens — gages van het zeevarend personeel, loonen en salarissen van het walpersoneel, renten, dividenden, en tantièmes —, die in de scheepvaart worden verdiend en door de betrokkenen en hun gezinnen hier te lande weer worden uitgegeven. Voor de beantwoording van de gestelde vraag is het in de eerste plaats noodig de vraagstelling nauwkeuriger te omgrenzen. Pas na een naderè afbakening van het terrein kan men verwachten het vraagstuk statistisch tot oplossing te brengen. Dit laatste brengt ons tot een tweede punt: de moeilijkheid, dat de velerlei statistische gegevens, die men voor het onderzoek noodig heeft, niet alle aanwezig zijn, of althans niet in een vorm, die zeer geschikt is voor het gestelde doel. Waar nauwkeurige statistische gegevens niet voorhanden zijn of niet gemakkelijk kunnen worden bijeengebracht, zal de statisticus zich met schattingen moeten behelpen.

De gegevens van de betalingsbalans.

Wanneer men de betekenis van de zeescheepvaart voor de Nederlandsche volkshuishouding wil belichten, gaat men meestal uit van de cijfers van de internationale betalingsbalans, die gemakkelijk beschikbaar zijn. Enkele cijfers voor de laatste jaren volgen hieronder¹⁾.

Loopende posten van de internationale betalingsbalans van Nederland; in millioenen guldens.

	Credit				Debet			
	1935	1936	1937	1938	1935	1936	1937	1938
Goederen, invoersaldo ..	—	—	—	—	280	290	398	379
Rente en dividend, saldo	143	177	182	183	—	—	—	—
Zeescheepvaart (netto-inkomsten)	76	93	155	153	—	—	—	—
Havenverkeer, enz.	50	48	78	79	—	—	—	—
Toeristenverkeer, saldo	—	—	—	—	31	38	36	36
Andere diensten, saldo ..	38	44	54	17	—	—	—	—

Uit dit beknopte overzicht blijkt de belangrijke functie, welke de inkomsten uit de zeescheepvaart in de Nederlandsche betalingsbalans vervullen. Deze bedragen stellen in staat ongeveer 25—40 pCt. van ons invoersaldo te overbruggen. Een wegvallen van dezen belangrijken post zou dan ook ingrijpende gevolgen hebben voor de structuur van onzen buitenlandschen handel. Via veranderingen in de prijzen en inkomens zouden in de volkshuishouding zoodanige wijzigingen moeten optreden, dat het verstoorde evenwicht in de betalingsbalans weer zou worden hersteld. Een berekening van die gevolgen is uiterst moeilijk en

¹⁾ De cijfers zijn ontleend aan het „Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek“, Augustus-aflevering 1939, blz. 1445, en December-aflevering 1940, blz. 1153.

In verband met hetgeen volgt, is het van belang op te merken, dat in genoemden post, óók zijn opgenomen de vrachten uit Nederland ontvangen, (alleen het zeer geringe bedrag aan vrachten uit de vaart tusschen Nederlandsche havens onderling is er niet onder begrepen). De gegevens van de betalingsbalans omvatten dus inderdaad alle ontvangsten der reederijen, hetgeen de bruikbaarheid van deze cijfers voor het doel van dit artikel verhoogt (vgl. de uiteenzetting in het „Maandschrift“, Dec. '40, blz. 1161).

zonder het invoeren van een aantal onderstellingen niet mogelijk. Daar een zoo ingrijpende verandering als het wegvallen van de zeescheepvaart ongetwijfeld met fundamentele koerswijzigingen in de economische politiek gepaard zou gaan, heeft een uitwerken van het probleem in de aangeduide richting weinig practische beteekenis.

De bijdrage van de zeescheepvaart tot het nationale inkomen. Algemeene opmerkingen.

Men blijft ongetwijfeld dichter bij huis, wanneer men de vraag zóó formuleert, dat men wenscht te berekenen, welke de bijdrage is van de zeescheepvaart tot het nationale inkomen. Daarbij kan men het vraagstuk dan nog naar believen wat ruimer of wat beperkter stellen. Men kan zich bepalen tot de inkomens — gages, loonen, renten, winsten, enz. —, die door de reederijen worden uitbetaald. Men kan de grenzen ook ruimer nemen, en bijv. den scheepsbouw, voorzoover deze voor Nederlandsche opdrachtgevers werkzaam is, eveneens in de beschouwing betrekken. Hetzelfde kan men doen met de havendiensten, laad- en losinrichtingen, de inkomsten van de Overheid uit havengelden, enz., de bedrijfstakken, die scheepsbenodigdheden leveren aan Nederlandsche schepen, enz. Om verschillende redenen lijkt het gewenscht de grenzen niet te ruim te trekken.

Wanneer de Nederlandsche reederijen zouden uitvallen, zou ongetwijfeld een belangrijk deel van het internationale goederenverkeer in onze havens worden overgenomen door buitenlandse schepen. De inkomsten uit havengelden, waarschijnlijk ook uit scheepsreparaties en de levering van scheepsbenodigdheden, welke tevoren ten behoeve van Nederlandsche schepen geschieden, zouden dus niet geheel verloren gaan. Natuurlijk blijft het trekken van een grens hier altijd eenigszins willekeurig. Het is in dit geval het beste de cijfers in een zoodanigen vorm op te stellen, dat de lezer vrij is naar eigen inzicht een of meer posten geheel of ten deele buiten beschouwing te laten.

De cijfers, die in het volgende worden meegedeeld, hebben steeds betrekking op het jaar 1938, of de boekjaren, welke daarmee zoo goed mogelijk overeenkomen. Dit jaar kan voor beschouwingen als de onderhavige geschikt als basis dienen.

Het is wellicht niet overbodig nog eenigszins te precisieren, wat onder de Nederlandsche zeescheepvaart werd begrepen. In het algemeen zijn hieronder alleen de reederijen met Nederlandsche zeebrieven begrepen. De maatschappijen, die in Nederlandsch Oost- en West-Indië het bedrijf uitoefenen, zijn meegeteld, wat betreft de winsten. De uitbetaalde gages zijn alleen meegerekend voorzoover de gezinnen van het zeevarende personeel in Nederland verblijf houden. Het inkomen van het personeel, woonachtig in Nederlandsch-Indië vormt immers geen bestanddeel van het volksinkomen van Nederland. Om deze reden zijn ook de salarissen van het Nederlandsche personeel van de buitenlandse kantoren der maatschappijen buiten beschouwing gelaten. Men kan het doel van de berekeningen in dit artikel natuurlijk ook ruimer stellen en bedoelde groepen wel in de beschouwingen opnemen. De winsten der in Nederlandsch-Indië werkzaam zijnde maatschappijen zijn tot het volksinkomen van Nederland gerekend, omdat aangenomen is, dat de dividenden geheel aan Nederland ten goede komen. Ook de door deze maatschappijen in Nederland uitbetaalde pensioenen en verlofsgages dienen in beginsel te worden meegeteld.

De kustvaart is in deze studie buiten beschouwing gelaten. Wilde men deze eveneens in het onderzoek betrekken, dan, worden de totaalcijfers daardoor slechts zeer weinig hooger. De cijfers, die in het volgende worden meegedeeld, omvatten dus de koopvaardijvloot, de zeesleepbootondernemingen en de tankvaart. Afzonderlijke cijfers voor deze categorieën worden niet opgegeven. Enkele totaalcijfers berusten al op schattingen, die te ruw zijn om daarvan een onderverdeling te publiceeren.

Inkomens, uitbetaald door de reederijen.

De inkomens, welke door de reederijen worden uitbetaald, omvatten de gages van het zeevarend personeel, de loonen en salarissen van het wal- en kantoorpersoneel, intresten, dividenden en tantièmes. Een overzicht van deze cijfers, welke uit diverse bronnen moesten worden afgeleid, volgt hieronder ²⁾.

	In miljoenen gulden.
1. Gages van het Europeesche zeevarende personeel, incl. gratificaties, fooien, bijdragen voor sociale verzekeringen en pensioenen, enz.	40
2. Loonen en salarissen van het wal- en kantoorpersoneel in Nederland, incl. bijdragen voor sociale verzekering, enz.	17
3. Intresten van obligatieleeningen	0,5
4. Dividenden en onverdeelde winsten	37
Totaal (afgerond)	95

Bij bovenstaande tabel dienen de volgende toelichtende aantekeningen te worden gemaakt.

Ad. 1. De gages van het zeevarend personeel zijn ontleend aan een door het „Centraal Bureau voor de Statistiek” gehouden enquête bij de reederijen, waarvan de uitkomsten nog niet eerder werden gepubliceerd.

Het opgegeven bedrag heeft betrekking op het Europeesche personeel. De gages, die worden betaald aan bemanningen bestaande uit Chineezes, Javanen, enz. kunnen voor het doel dezer berekeningen beter buiten beschouwing blijven. Het opgegeven bedrag omvat eveneens de verplichte en niet-verplichte bijdragen voor sociale verzekering en pensioenen, verlofgages, gratificaties en premien en dergelijke betalingen. Tenslotte was nog een raming noodig van de inkomsten, die de bemanning ontvangt in den vorm van fooien, de inkomsten, die de pachters van buffets, enz. ontvangen en dergelijke reuvenen en neveninkomsten. Deze zijn door schrijver dezes tezamen geraamd op 5 pCt. van de bruto-ontvangsten uit het passagiersverkeer, welke worden opgegeven in de toelichting bij de statistiek van de betalingsbalans.

Ad. 2. Het totale bedrag der loonen en salarissen van het wal- en kantoorpersoneel is lastig te benaderen. Men dient daarvoor gebruik te maken van de Ongevallenstatistiek van de Rijksverzekeringsbank. Een moeilijkheid daarbij is, dat de scheepvaartmaatschappijen onder diverse bedrijfsnummers zijn gerangschikt, hetgeen verband houdt met de omstandigheid, of een scheepvaartmaatschappij al of niet een stuwadoors- en cargadoorsbedrijf, scheepsreparatie-inrichtingen e.d. exploiteert. Verder is bijtelling noodig van de bijdragen voor sociale verzekering en pensioenen, terwijl rekening moet worden gehouden

²⁾ Men zou wellicht van meening kunnen zijn, dat de bijdrage van de zeescheepvaart tot het nationale inkomen van Nederland gelijk kan worden gesteld aan de netto-inkomsten van de zeescheepvaart, zooals deze in de betalingsbalans staan opgegeven, omdat dit bedrag immers op een of andere wijze zijn weg vindt in de Nederlandsche volkshuishouding. De gedachtengang is echter niet geheel juist. In verband met het doel, waarvoor de betalingsbalans wordt opgesteld, wordt de post „netto-inkomsten van de koopvaardijvloot” verkregen door de bruto-ontvangsten der reederijen uit het buitenland te verminderen met alle betalingen, die aan het buitenland worden gedaan. De bedoelde post, uit de betalingsbalans geeft daarom enerzijds de bijdrage tot het nationale inkomen te laag aan, immers zijn daaronder niet begrepen de uitgaven door de bemanningen in buitenlandse havens verricht, of de door de reederijen aldaar gedane uitgaven voor voeding, enz., van de bemanning, welke uitgaven een bestanddeel van het inkomen der zeevarenden vormen. Anderzijds geeft de genoemde post de directe bijdrage tot het volksinkomen ook weer te hoog aan, omdat een deel van de uitgaven in Nederland betrekking heeft op den aankoop van scheepsbenodigdheden, victualien, reparaties en aanbouw van schepen, waarin een zeker bedrag aan kosten voor ingevoerde grondstoffen en halfabrikaten is begrepen. Brengt men tenslotte ook het „multipliereffect” van de in Nederland door de reederijen uitbetaalde inkomens in rekening, dan is de bijdrage tot het volksinkomen belangrijk hooger dan door de „netto-inkomsten van de koopvaardijvloot” wordt gesuggereerd.

met het door de Ongevallenwet vastgestelde maximum verzekerd dagloon van f 8,— per dag. Het zal duidelijk zijn, dat het opgegeven bedrag een tamelijk ruwe raming voorstelt. Onder de Nederlandsche statistiek is het kantoor- en walpersoneel in het buitenland uiteraard niet begrepen. Zooals boven werd opgemerkt, was het niet de bedoeling deze groep in de berekeningen op te nemen. Wil men ze toch meerekenen, dan zou het totale loon- en salarisbedrag van deze groep volgens een zeer ruwe raming gesteld kunnen worden op rond 5 miljoen gulden. Dit bedrag is dus niet begrepen onder post 2. Uitgaven als provisies aan reisbureaux en agentschappen zijn onder post 2 niet begrepen.

Ad. 3. Het totale bedrag der betaalde intresten kan betrekkelijk gemakkelijk worden berekend uit de in een publicatie als Oss' Effectenboek opgenomen gegevens betreffende uitstaande obligatieleeningen. Het bedrag zal misschien niet volledig zijn, doordat in genoemde bron de kleinere ondernemingen in het algemeen ontbreken. Aangenomen wordt, dat het obligatiekapitaal zich geheel in handen van Nederlandsche houders bevindt.

Ad. 4. Het totale bedrag der uitgekeerde winsten kan men eveneens uit genoemde bron afleiden dan wel ontleenen aan de „Statistiek der Naamlooze Vennootschappen” van het „Centraal Bureau voor de Statistiek”, welke gebaseerd is op de opgaven voor de vroegere dividend- en tantiëmebelasting. De niet uitgekeerde winsten kan men alleen afleiden uit de gepubliceerde jaarverslagen, waarbij men het gevonden bedrag naar evenredigheid zal moeten verhoogen, teneinde rekening te houden met de kleinere reederijen, waarvoor geen jaarverslagen zijn gepubliceerd. Men verkrijgt op die wijze natuurlijk slechts de zichtbare reserveeringen. Een poging ook de geheime reserveeringen te benaderen, is niet ondernomen. Voor enkele kleinere ondernemingen, die niet den vennootschapsvorm hebben, verkrijgt men langs dezen weg geen cijfers. Men kan deze slechts ramen naar evenredigheid van de grootte van de vloot.

De afschrijvingen en de uitgaven in Nederland voor scheepsbenodigdheden.

De reederijen treden nog op een tweede wijze koopkrachtscheppend op, nl. door de belangrijke uitgaven, welke zij hier te lande verrichten voor de aanschaffing van scheepsbenodigdheden van allerlei aard en door de kosten, welke worden gemaakt voor reparaties en ter vervanging van de schepen, die wegens veroudering en slijtage uit de vaart worden genomen. Over een reeks van jaren beschouwd, zullen laatstbedoelde uitgaven ongeveer overeenstemmen met het gemiddelde bedrag der afschrijvingen op de schepen. Deze bedragen zijn niet gemakkelijk met een behoorlijken graad van nauwkeurigheid vast te stellen. De productiestatistiek van den scheepsbouw kan men voor dit doel niet gebruiken, omdat daaruit, zooals vanzelf spreekt, niet valt af te leiden, welk gedeelte van den afzet moet worden beschouwd als dienende voor vervanging en welk gedeelte met nieuwe investeringen overeenkomt, welke laatste voor het doel van de berekeningen afzonderlijk moeten worden beschouwd. Voor een deel zullen deze nieuwe investeringen geschieden met de eigen middelen van de bedrijven. Voorzover de nieuwe investeringen geschieden met vreemde middelen, is het probleem zeer gecompliceerd, omdat men dan zou dienen vast te stellen, wat de invloed op de kapitaalmarkt zou zijn geweest, van een achterwege blijven van deze investeringen. Het onderzoek kan daarom voorloopig beter beperkt blijven tot de vervangingsinvesteringen, waarvoor onvermijdelijk met een zeer ruwe raming moet worden volstaan. Er is hiervoor gebruik gemaakt van gegevens, gepubliceerd in de jaarverslagen, die leidden tot een bedrag van rond f 42 miljoen per jaar aan afschrijvingen op schepen. Geconfronteerd met de cijfers van de scheepsbouwstatistiek lijkt dit getal, wat de orde van grootte betreft, niet onaannemelijk.

Tenslotte resten nog de talloze andere uitgaven der scheepvaartmaatschappijen, die wij in het bovenstaande in het kort aanduiden als aankoop hier te lande van scheepsbenodigdheden en victualiën, voorts havengelden betaald in Nederlandsche havens, afschrijvingen op de gebouwen en de installaties aan den wal, uitgaven voor scheepsreparaties, verzekeringspremies, enz. De bedoelde afschrijvingen bedragen circa f 3 miljoen. De meeste der overige bedragen zijn bijna niet te benaderen. Er zal dan ook met een zeer ruwe raming moeten worden volstaan. Een moeilijkheid is daarbij bovendien, dat de bedragen van jaar tot jaar nogal wisselen. De reederijen zijn nl. in de gelegenheid een deel van deze uitgaven in het buitenland te doen of in Nederland, waarbij zij zich vooral door de prijzen zullen laten leiden. Na de depreciatie van den gulden in September 1936 is waarschijnlijk een grooter deel van deze uitgaven hier te lande verricht dan in de voorgaande jaren. Het totale bedrag is alleen indirect te berekenen. De statistiek van de betalingsbalans bevat nl. alleen een specificatie van de uitgaven, die de reederijen in het buitenland verrichten, doch niet omtrent de uitgaven in Nederland. Het is duidelijk, dat deze uitgaven gedaan worden uit het totaal der netto-inkomsten van de scheepvaart, het eenige cijfer van de betalingsbalans, dat in dit verband kan worden gebruikt³⁾. Brengt men het totale bedrag der door de maatschappijen in Nederland betaaldé gages, loonen, intresten en winsten en de geraamde afschrijvingen hierop in mindering, dan omvat het overblijvende bedrag de gezamenlijke uitgaven binnen Nederland voor scheepsbenodigdheden, havengelden, enz. Het eindresultaat luidt, dat in 1938 de bedoelde uitgaven binnen Nederland rond f 65 miljoen zouden hebben bedragen.

Het bedrag aan primair inkomen, dat in de vervangingsinvesteeringen en de uitgaven voor scheepsbenodigdheden, enz. is begrepen, kan worden afgeleid met behulp van gegevens over de samenstelling van den kostprijs⁴⁾. Wat den scheepsbouw betreft, kunnen de kosten der ingevoerde grondstoffen en halffabrikaten worden gesteld op 35 pCt. van den verkoopprijs der schepen. De procentueele kostprijsamenstelling van de scheepsbenodigdheden, enz., zal in navolging van den heer Reuchlin gelijk worden gesteld aan die van de geheele Nederlandsche jaarproductie. Dit beteekent, dat de invoerquote hiervoor kan worden gesteld op 25 pCt.

In de afschrijvingen en de uitgaven voor scheepsbenodigdheden in Nederland gedaan, is bijgevolg aan primair inkomen een bedrag van 75 miljoen gulden begrepen.

Secundair inkomen van de zeescheepvaart afhankelijk.

Het primaire inkomen, dat in de zeescheepvaart wordt verdiend, omvat dus alle gages, loonen, winsten, enz., benevens het binnenlandsche inkomen, voortvloeiende uit de uitgaven hier te lande voor vervangingsinvesteeringen en den aankoop van scheepsbenodigdheden en andere onkosten. Afgezien van een klein gedeelte, dat in het buitenland wordt uitgegeven, treden deze primaire inkomens koopkrachtscheppend op. De besteding van deze inkomens verschaft aan anderen een inkomen en zoo vervolgens. Deze door de besteding der primaire inkomens

³⁾ Het in de betalingsbalans opgegeven bedrag dient nog met een zeker percentage te worden verhoogd in verband met een aantal daarin niet verwerkte kleine reederijen. Voorts is nog een bijtelling noodig, omdat de tankvaart in het cijfer van de betalingsbalans slechts onvolledig is vertegenwoordigd, hetgeen hiermee samenhangt, dat deze reederijen meerendeels dochterondernemingen zijn van de petroleummaatschappijen. Het bedrag der netto-inkomsten van de koopvaardijvloot, dat volgens de betalingsbalans 153 miljoen gulden bedraagt, zou zoodoende eerder op ongeveer 185 à 190 miljoen gulden moeten worden gesteld. Deze post dient men natuurlijk niet te verwarren met het hierna genoemde primaire inkomen, dat 170 miljoen gulden bedraagt.

⁴⁾ Vgl. het „Kostprijsrapport” van het „C.B.S.” en H. Reuchlin M.A., „Werkverruiming en haar gevolgen voor Volkshuishouding en Overheidsfinanciën”, Publicatie Nr. 12 van het „Nederlandsch Economisch Instituut”.

teweegebrachte *secundaire* inkomens pleegt men te berekenen door toepassing van den zgn. „multiplier”⁵⁾. Voor Nederland kan de „multiplier” onder de vóóroorlogsche omstandigheden worden gesteld op 1,7. Dit beteekent, dat de secundaire inkomens kunnen worden gesteld op 70 pCt. van de primaire, of m.a.w. dat de totale bijdrage tot het nationale inkomen gelijk is aan $1,7 \times$ het gezamenlijke primaire inkomen, voorzover dit in Nederland weer wordt uitgegeven⁶⁾.

De eindopstelling wordt nu als volgt:

Bijdrage van de zeescheepvaart tot het nationale inkomen.

	In miljoenen guldens.
Primair inkomen:	
1. Gages, loonen, salarissen en winsten.....	95
2. Vervangingsinvesteeringen, levering van scheepsbenodigdheden, enz. Inkomensquote	75
<i>Totaal primair inkomen</i>	170
Secundair inkomen (70 pCt. van het primaire inkomen, voorzover in Nederland besteed)	105
<i>Totale bijdrage tot het nationale inkomen</i>	275
Niet begrepen onder bovenstaande bedragen:	
Inkomens van Nederlanders in het buitenland en in Ned.-Indië in dienst van de reederijen....	10 à 15

Daar het nationale inkomen van Nederland in 1938 rond 5 milliard gulden bedroeg, kan de bijdrage van de zeescheepvaart dus worden geraamd op 5 à 6 pCt. van het nationale inkomen.

De beteekenis der vlootuitbreiding.

In bovenstaande opstelling is echter nog niet voldoende rekening gehouden met de vlootuitbreiding, dus met de nieuwe investeeringen. Dit hangt samen met het speciale karakter van den „multiplier”.

De „multiplier” is in de economische theorie geïntroduceerd om de gevolgen voor de werkgelegenheid en het volksinkomen te kunnen berekenen van een programma van openbare werken. Men gaat dan uit van een toestand van depressie, dus van onderbezetting van het productie-apparaat, waarbij kan worden aangenomen, dat de meerdere uitgaven voor werkverruiming voorshands niet zullen leiden tot nieuwe investeeringen. Neemt men dit laatste wel aan, dan wordt de „multiplier” veel hoger. De groote ervan hangt dan echter nog sterk af van het vraagstuk, dat men beschouwt en den omvang der „nieuwe” investeeringen, waarvan men daarbij uitgaat. Een dergelijke diepgaande beschouwing ligt echter buiten het kader van deze studie. Slechts willen wij aan bovengenoemde cijfers nog een enkel gegeven toevoegen over den omvang der investeeringen voor uitbreiding van de vloot. Het blijft eenigszins arbitrair, van welk cijfer men daarbij wil uitgaan. Neemt men de cijfers voor het jaar 1938, dan krijgt men wel een geflatteerd beeld. Baseert men zich op het gemiddelde over een langere periode, bijv. de jaren 1921—1938, dan wordt dit zeer gedrukt als gevolg van de diepe depressie in den scheepsbouw tusschen 1930 en 1936. Volstaan zal daarom worden met hier een enkel cijfer voor het jaar 1938 te noemen, dat dus, in verband met den aanzienlijken nieuwbouw in dat jaar, aan den hoogen kant is. De totale binnenlandsche afzet der Nederlandsche scheepsbouwindustrie, zonder den afzet van visschersvaartuigen, schepen voor de binnenvaart en de kustvaart,

⁵⁾ Voor een uiteenzetting vergelijkte men de genoemde studie van den heer Reuchlin. In „Economisch-Statistische Berichten” verschenen ook eenige artikelen over dit onderwerp, de laatste van Prof. Dr. J. Tinbergen, „Nog eens de berekening van de „multipliers”, „E.-S. B.” van 12 Febr. 1941, blz. 112.

⁶⁾ Een gedeelte van het primaire inkomen wordt in het buitenland uitgegeven (aankoop van victualiën en uitgaven der bemanningen in vreemde havens). Aangenomen is, dat van het totale primaire inkomen van 170 miljoen gulden tenminste 150 miljoen gulden in Nederland wordt uitgegeven. Het secundaire inkomen bedraagt dan, tenminste 70 pCt. van 150 miljoen gulden of 105 miljoen gulden.

baggermateriaal, enz., herstellingen en hulpdiensten, en enkele andere posten, bedroeg in 1938 rond 70 miljoen gulden.

Daar de afschrijvingen, welke hier gelijk worden ondersteld aan de vervangingsinvesteeringen, rond 42 miljoen gulden beliepen, zouden de nieuwe investeeringen rond 28 miljoen gulden hebben bedragen, afgezien van een bedrag van rond 5 miljoen gulden, dat voor aankoop van schepen in het buitenland werd besteed.

In genoemd bedrag van 28 miljoen gulden is aan binnenlandsch inkomen rond 20 miljoen gulden begrepen. De nieuwe investeeringen geschieden voor een deel uit de ingehouden winsten der maatschappijen, welke dus reeds zijn begrepen in het tevoren genoemde totale bedrag der winsten. Er verandert bijgevolg niet zoo heel veel aan de conclusie, dat de bijdrage van de zeescheepvaart tot het volksinkomen kan worden gesteld "op rond 6 pCt. van het nationale inkomen. Laat men de secundaire inkomens, waarvan de berekening trouwens tamelijk onzeker is, weg, dan bedraagt de primaire bijdrage van de zeescheepvaart bijna 4 pCt. van het volksinkomen. Hieruit blijkt, dat de zeescheepvaart tot de belangrijkste bedrijfstakken hier te lande behoort. Wat de bijdrage tot het volksinkomen betreft, is de zeescheepvaart op één lijn te stellen bijv. met de metaalnijverheid of met de textielnijverheid, dus met de voornaamste industrieën hier te lande. De zeescheepvaart komt dan voorts in beteekenis overeen met het binnenlandsche vervoersapparaat: spoor- en tramwegen, inclusief het overige wegverkeer en de binnenscheepvaart 7).

Het spreekt wel vanzelf, dat bovenstaande becijferingen nog in menig opzicht een globaal karakter dragen. Het zou ongetwijfeld gewenscht zijn de berekeningen te verbeteren, hetgeen een uitvoerig statistisch onderzoek van diverse posten met zich zou medebrengen. Het zal dan misschien blijken, dat enkele detailcijfers wijzigingen moeten ondergaan. De totaalcijfers geven echter wel ongeveer een juist beeld van de verhoudingen.

Dr. J. B. D. DERKSEN.

7) Voor een globale vergelijking van de zeescheepvaart en de overige vervoersbedrijven zou men de bruto-ontvangsten uit het vervoer van personen, goederen, enz., naast elkaar kunnen plaatsen. Men komt dan, voor het jaar 1938, tot de volgende cijfers:

	Bruto- ontvangsten; mill. gld.	Bron:
Zeescheepvaart	360	Betalingsbalans.
Spoorwegen	99	Jaarverslag.
Tramwegen	34	Jaarverslagen en schattingen.
P.T.T., Postchèque- en Girodienst, gemeentelijke telefoondiensten	107	Jaarverslagen.
Overige vervoersbedrijven (autover- huurbedrijven, binnenscheepvaart, enz.)	150 à 175	Eigen schattingen.

DE ONTWIKKELINGSGANG DER ECONOMISCHE STATISTIEK IN NEDERLAND.

Een ieder vischt op zijn getij. Doordat de oorlogseconomie ten gevolge heeft, dat de beschikbare hoeveelheden van verschillende goederen dermate zijn gedund, dat een nauwkeurige kennis der voorraden in alle stadia van bewerking een eisch van overheidsbeleid is geworden, ondergaat het statistische apparaat een geweldige uitbreiding.

De economische statistiek is reeds van oude tijden af een kind der nood; de voornaamste reden, waarom de regeeringen zich oudtijds bij tijd en wijle van statistische gegevens omtrent den economischen toestand van de bevolking in hun gebied voorzagen, was de begeerte de draagkracht voor legerplicht en belasting te weten te komen. Hiervan leggen de bekende oudste Nederlandsche „officieele” statistieken, de „Enquete” van 1494 en de „Informacie” van 1514 getuigenis af. Naar alle plaatsen van belang in den lande gingen de enquêteurs om opgaven samen te stellen over de middelen van bestaan en de mogelijkheden voor belastingbetaling, welke deze toelieten.

Hoe aardig dergelijke voorbeelden van oude statistieken zijn, het ware verkeerd er meer dan incidenteele beteekenis aan toe te kennen. Van geregelde beoefening van het verzamelen van feitelijke gegevens betreffende de volkshuishouding, met het doel daaruit conclusies over den loop van het economisch leven te kunnen trekken, is in dergelijke gevallen nog geen sprake.

In het „Staatkundigen Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1854” heeft Prof. Mr. J. Ackersdijck een artikel over de statistiek geschreven, waarin hij de geschiedenis van de statistiek naging. Van de werken uit de 17de en 18de eeuw, welke hij daar als oudste voorbeelden van statistische onderzoeken aanhaalt, kan men echter ternauwernood zeggen, dat zij voldoen aan wat men in de laatste halve eeuw onder economische statistiek is gaan verstaan. Het zijn beschrijvingen over den toestand der bevolking, waarbij de oorsprong van elke staat en de aard en zeden van elk volk eveneens worden beschreven. Zooals Ackersdijck zelf zegt over de voortzetting van deze eerste pogingen in de 18de eeuw: „Men kan zich niet verwonderen, dat deze werken zoo weinig bevredigend waren — velen mengden vreemde zaken en onderzoeken met de stof, die te behandelen viel.”

De statistiek in de 19de eeuw.

Hoewel daarnaast andere opvattingen over de werkwijze en het onderwerp der statistiek opkwamen, heeft toch de term „statistiek” tot zelfs ver in de 19de eeuw, deze soort van volksbeschrijvingen gedekt. Hetgeen maakt, dat het gebruik daarvan voor den tegenwoordigen onderzoeker herhaaldelijk op teleurstellingen uitloopt. Zoo zal bijv. degene, die de „Algemeene Statistiek van Nederland” van het jaar 1870 raadpleegt, in de hoop daar over den economischen toestand van ons land gegevens aan te treffen, zich in zijn hoop bedrogen zien. Het werk bevat bijv. uitgebreide beschouwingen over het klimaat, de levensgewoonten, de bevolking en den godsdienst, doch op het gebied van de nijverheid ontbreekt elk cijfergegeven. Dit is ook wel begrijpelijk, wanneer wij zien, dat Prof. Ackersdijck in zijn eerder aangehaald artikel zegt: „Zij, die op duidelijkheid en bruikbaarheid bedacht waren, ontwierpen tabellen, waarop alle gegevens door cijfers in kolommen werden uitgedrukt. . . . Men beging hierbij de dubbele dwaling van te meenen, dat de geheele kennis in zulke dorre cijfers begrepen was, en van die cijfers voor, nauwkeurig te houden, terwijl zij vol waren van de grofste feilen.”

Het blijkt wel, dat Prof. Ackersdijck ten opzichte van de, wat hij verder noemt „de politieke cijferkunst”, zeer voorzichtig was. Desondanks constateert hij reeds, dat vele teleurstellingen zouden vermeden en veel goeds zou zijn tot stand gebracht, indien er reeds lang ware statistiek had bestaan! Onder „ware statistiek” verstaat hij dan, wat men demografie zou kunnen noemen.

Om het eerste lustrum van het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje” te vieren, werd het hier naar voren gebrachte artikel geschreven, dus op het oogenblik, dat de beoefening der statistiek in Nederland naar nieuwere begrippen nog slechts in zeer beperkte kring belangstelling en waardeering ondervond. Van regeeringswege was op dit gebied nog niet veel activiteit te bespeuren. Wel bestond sedert 1816 de plicht, tot het indienen van provinciale verslagen, doch gebrek aan belangstelling en kennis der bewerkers, maakten, dat de resultaten veelal droevig waren.

Typeerend is in dit verband wat Prof. Quack, vertelt in zijn: „Herinneringen”.

Als beginnend ambtenaar was de schrijver gezet aan de statistiek, een werk waar geen der oudere ambtenaren lust in had. Het lijdend voorwerp van zijn bemoeiingen was de bevolkingsstatistiek van Amsterdam. „En”, zegt Prof. Quack, „een blos van schaamte kwam over mijn wangen, wanneer ik de cijfers zag, die nooit klopten,

niettegenstaande mijn kunstigste berekeningen, en in weerwil van het buitensporig werk der zeer buitengewone hulpassistenten, die ik voor het verkrijgen van dat resultaat had gekregen: een aanspreker, een gewezen schuitenvoerder en zijn zoon, een vroegere bediende uit een bakkerswinkel¹⁾).

De blus van schaamte, die overigens den consientieuzen werker siert, had Prof. Quack zich voor het overige kunnen besparen. Ook Roos, de leidende research-economist der „National Recovery Administration” geeft in zijn boek over deze organisatie een merkwaardigen indruk, hoe, onder de drang der behoefte aan statistische gegevens voor de poging tot ordening van het economisch leven, nog in 1936 in een statistisch zeer ontwikkeld land, uit allerlei beroepen een vreemdsoortige schepping van statistici ontstond. En ook ons land kent, wederom uit de drang der omstandigheden, op het oogenblik ditzelfde probleem van gemis aan statistici. Daar op deze consequentie van de uitbreiding der economische statistiek in dit tijdschrift in ander verband zal worden ingegaan, laten wij dat punt terzijde en keeren wij terug tot de economische statistiek in het midden der 19de eeuw.

Dat het door Quack aangehaalde voorbeeld gaat over het samenstellen van een bevolkingsstatistiek is geen toeval. Het waren voornamelijk bevolkingscijfers en gegevens over den buitenlandschen handel, welke de toenmalige officieele statistiek vormden²⁾. Ook dit kan men verklaren uit den stand der economische wetenschap. Hierin immers kan men een nawerking zien van de Mercantilistische zienswijze. Hoewel wetenschappelijk reeds lang overwonnen, hadden toch in het handeldrijvende Holland de beide hierdoor in het middelpunt gebrachte problemen: de buitenlandsche handel en de volkskracht nog de volle belangstelling. Voor het van oudsher behandelde bevolkingsvraagstuk komt hier nog bij, dat het vooral in het begin der 19de eeuw hoofdpunt der wetenschappelijke discussies is geworden door de manier, waarop Malthus dit vraagstuk, ook statistisch, behandelde en daaraan verstrekkende conclusies verbond. Zoo is het te verklaren, dat de eerste officieele volkstelling in ons land reeds van 1829 dateert, een tijdstip, waarop voor het overige nog slechts weinig statistisch materiaal regelmatig werd verzameld.

Het waren dus voornamelijk bevolkingscijfers en gegevens over den buitenlandschen handel, welke men in de toenmalige statistiek aantrof.

Daarbij kwamen dan als nevenproduct enkele statistieken, welke door bepaalde wettelijke maatregelen ontstonden, die thans, in al hun simpelheid, waardevolle gegevens over onze economische geschiedenis verschaffen. Een voorbeeld hiervan is de uit de bezorgdheid voor de veiligheid der ingezetenen ontstane statistiek van het aantal stoomwerktuigen. Van nijverheidsstatistieken is echter geen sprake, hoezeer men ook anders zou verwachten. Het ligt immers in den lijn van een stelsel, dat de volledige mededinging wenschte te bevorderen, dat een ieder een zoo volledig mogelijk overzicht over de marktpositie en de aanbodcapaciteit wordt gegeven. Echter, zoo men hiertoe reeds het inzicht had bezeten, de technische middelen tot verwerking van dergelijke gegevens waren ten eenenmale ontoereikend om op den korten termijn, welke tot een nutbrengende publicatie van dergelijke gegevens vereischt, tot openbaarmaking te kunnen overgaan. Het is onder de huidige omstandigheden bijna niet voor te stellen, doch nog in 1880 werden de resultaten van een enquête, welke honderden bladzijden folioformaat besloegen, geheel met de pen neergeschreven. Dat onder zulke omstandigheden, zelfs bij het geleidelijk ontstaan van het inzicht in de behoefte aan goed statistisch materiaal, de uitwerking nog poover bleef, is wel te begrijpen.

¹⁾ Prof. Mr. H. P. G. Quack: „Herinneringen”, blz. 72.

²⁾ Van de interne statistiek, de door een onderneming uit haar eigen boekhouding getrokken statistische gegevens ten behoeve der bedrijfspolitiek, was in dit tijdvak nog geen sprake.

De overgang naar een wiskundige wetenschap.

Toch was in deze periode een kentering op komst, welke door het gestadig werken der wetenschappelijke economen was voorbereid. Belangwekkend is de beweegreden, welke Quack, de tijdgenoot, voor deze verandering opgaaf: „Het tijdstip der opkomst van de statistiek in onze eeuw viel samen met het veldwinnen der positieve denkbeelden op elk gebied van kennis³⁾”. Niet de bespiegeling alleen, doch het kennismaken van feitelijk materiaal en de verwerking daarvan in de conclusie omtrent regelmatigheden op economisch gebied, werd als eisch gesteld aan het wetenschappelijk economisch werk. In dit verband trefte een opmerking van Aldous Huxley in een zijner „Essays” doel, dat de secondewijzer dateert van de stoommachine. De stoomkracht had niet alleen het voortbewegingstempo der maatschappij veranderd, zij had ook veroorzaakt, dat men zich van grootheden, van tijdsindeeling en voortbrenging nauwkeurig rekenschap moest gaan geven, wilde men een overzicht der productie kunnen behouden. Dat deze verdieping vooral na 1870 plaats vond, had zijn goede reden, welke wederom met de opkomst van het op de stoomkracht berustende fabriekswezen was verbonden.

Er was een vraagstuk ontstaan, dat niet met theoretische beschouwingen was op te lossen, het arbeidersvraagstuk. De demographische belangstelling veranderde van klemtoon. Men zag in, dat het er niet om ging, hoeveel menschen de volkshuishouding, maar hoe zij die vormden. Deze verandering van inzicht treedt ook aan den dag bij den gang van zaken bij de vorming van het „Centraal Bureau voor de Statistiek”, tot welks stichting de Regeering in 1899, na een twintigjarig aandringen der voornaamste Nederlandsche economen, was overgegaan. De eerste afdeling, welke werd gevormd, was nog die voor de volkstelling en den loop der bevolking, de traditioneele statistiek. Maar onmiddellijk daarop volgde als tweede, die voor de arbeidsstatistiek⁴⁾.

Behalve een verruiming van de problemenkring onderging de statistiek een nog ingrijpender wijziging van haar methoden. Met den Belg Quételet als voorganger werd de toepassingsmogelijkheid der statistiek vergroot en het inzicht in den samenhang der verschijnselen verdiept door de toepassing van wiskundige methoden op de beoefening der statistiek. Stelsels van theoretische economie kwamen op, welke zich baseerden op de wiskundige uitdrukkingswijze; de hulpwetenschap der statistiek, welke zich hiervoor bijzonder bleek te leenen, ondervond de waarde van de medewerking van geheel anders geschoolde krachten. Van deze overgang van tellen naar meten kon vooral de economische statistiek, welke haar gegevens betrok uit een zeer complex geheel, profijt trekken.

Zoo was de horizon der theorie aanzienlijk verruimd, toen met den wereldoorlog de eerste schaarschetijd, welke Nederland sedert de Napoleontische oorlogen had gekend, aanbrak. En de stelling, waarmede wij ons artikel aanvingen, werd in dat tijdvak bewaarheid. De eerste productietellingen, welke in Nederland plaatsvonden, werden in 1918 gehouden over de jaren 1913 en 1916; de nood brak de schroom der Regeering. De noodzaak tot het verkrijgen van gegevens ten behoeve van het voeren van een politiek in het belang van ieder, moest de weerstand van enkelen doen wijken. Nog echter werd het statistisch onderzoek der bedrijven als een noodmaatregel gevoeld. In het volgende tijdvak van bruinige gedeelten van het bedrijfsleven, de officieele statistiek een zeer geschikt object bevonden. Na den wereldoorlog ontwikkelde de toestand zich dus zoodanig, dat er een overheidsinstantie was, die het werk ruim opvatte, doch het slechts bekrompen kon uitvoeren. De ondernemers beschouwden het statistisch onderzoek

³⁾ Prof. Mr. H. P. G. Quack, l.c., blz. 261.

⁴⁾ Mr. E. W. van Dam van Isselt: „Prof. Dr. H. W. Methorst, bouwmeester der ambtelijke statistiek van Nederland”, in „Mensch en Maatschappij”, 15e jaargang, no. 11.

kingswerk in meerderheid als onschadelijk, zolang het zich met andere bedrijfstakken bezighield, terwijl men de statistiek als een last ondervond, zoodra men de enquêteurs bij de eigen bedrijfstak hoorde aankloppen.

In deze situatie is omstreeks 1930 een wijziging gekomen. De directie aanleiding daartoe was de omslag in de conjunctuur in 1929, doch de eigenlijke oorzaak ligt o.i. dieper. Ook hier geldt, dat de industrialisatie, en voor Nederland dateert deze voor een belangrijk deel uit den wereldoorlog 1914-1918, de behoefte aan goedbewerkte statistieken deed ontstaan. Het moment, dat de zaken slecht gingen, opende hiervoor de oogen. Bij die ondernemers, welke het statistische werk reeds belangrijk achtten en steunden om de meer algemeene belangen, die door een zuiverder inzicht in den feitelijken toestand der nijverheid werden gediend, voegden zich degenen, die begrepen, dat hun aandrang om maatregelen tot steun door feiten moest worden gestaafd. Zoo heeft bijv. de drang tot contingentieering de statistische bereidvaardigheid zeer verhoogd; aan de periode van contingentieering dankt de belangwekkende reeks van gegevens over het zelfvoorzieningspercentage der Nederlandsche volkshuishouding met een aantal industriele producten, voor een belangrijk deel haar bestaan. De economische statistiek, wier toestand in 1934 nog onbevredigend moest worden genoemd, kreeg langzamerhand meer armslag.

De huidige omvangrijke vraag naar economische statistieken⁵⁾.

Eenerzijds is dus na 1930 de bereidwilligheid tot medewerking bij belanghebbenden toegenomen, anderzijds kreeg de Overheid bij de uitbreiding van haar werkterrein steeds meer ervaringen stoutmoedigheid in de vraagstelling.

Deze gang van zaken is door de, na het uitbreken van den oorlog, noodzakelijk geworden maatregelen op economisch gebied sterk versneld. Wanneer men een tegenwoordigen index der overheidsmaatregelen op economisch gebied overziet, valt het op, dat vrijwel geen groep van ondernemingen of producten van een min of meer ingrijpende regeling is vrijgebleven. De instanties, die de regeling als taak kregen toegewezen, hadden behoefte aan cijfermateriaal en gingen dit verzamelen.

Daarnaast eischte de toestand van de organisatie van het bedrijfsleven, dat de beschikking moest worden verkregen over veel feitelijke gegevens, en dat veel vragen moesten worden gedaan.

Deze toestand heeft twee kwade kanten, welke een nauwen samenhang vertoonen.

In de eerste plaats wordt van de geënquêteerden veel gevraagd, te meer daar ook de nieuwe belastingwetgeving van het bedrijfsleven een aanzienlijke hoeveelheid administratief werk vergt. De vraag is in dit blad reeds opgeworpen, of wij niet „overgeadministreerd” zijn, waarbij op het instellen van een centrale vereenvoudigingsinstantie is aangedrongen⁶⁾.

Op deze zijde van het vraagstuk willen wij hier niet nader ingaan⁷⁾. Slechts zij gesteld, dat met een eventueele vereenvoudiging het geheele probleem niet is opgelost. In de tweede plaats, en hierop willen wij iets nader ingaan, houdt deze ontwikkeling een bedreiging in voor de efficiency van het statistisch werk op zichzelf. Het is in de praktijk afdoende gebleken, dat enquêteren meer inhoudt dan het op papier zetten van een aantal vragen en het opzoeken der adressen, waaraan men deze ter beantwoording zal toezenden. Zoo herinneren wij ons het vrij

recente geval van een formulier eener jonge organisatie, dat door zijn doel geschikt moest zijn om door een ieder te worden ingevuld. Een groep researchwerkers, die bij wijze van proefneming tot invulling trachtte over te gaan, moest dit echter opgeven, daar men niet in staat bleek de bedoeling der vragen te doorgronden. Evenzeer heeft de practijk aangetoond, dat ook de berekening van uitgebreide en regelmatig verschijnende statistieken zonder ongelukken slechts door in dit werk geoefenden kan geschieden. De beste wijze van samenwerking van een dergelijke statistiek is eigenlijk deze, dat de samenstelling en berekening geschiedt door administratief en technisch bedreven krachten, die zich voortdurend met hetzelfde onderwerp bezighouden, zoodat zij met de orde van grootte der behandelde getallen bekend geraken, waarna de bewerkte statistiek ter toetsing moet worden voorgelegd aan ter zake kundigen uit de practijk.

Behalve het verlies aan efficiency door technische tekortkomingen is er nog een ander gevolg van de zonder overleg uitgeoefende vraag naar statistische gegevens. Er zou hierdoor een verveelvoudiging van dezelfde of nagenoeg dezelfde economische gegevens kunnen ontstaan, welke door verschillende instanties elk met een eigen doel worden opgevraagd, waarbij vaak bovendien nog het nadeel optreedt, dat elk der enquêterenden zich een eigen nomenclatuur kiest.

Arbeid onvoldoende geregeld is verspilling van kracht.

Aldus de kernachtig uitgedrukte meening van het bestuur van de „Vereeniging voor de Statistiek” in Nederland in haar adres aan den Koning in 1878, waarin werd aangedrongen op de stichting van een „Centraal Bureau van Statistiek”.

Tot dezen uitspraak kwamen de eenmalige voormannen der statistiek in Nederland na een overzicht van de beoefening der wetenschap, waarbij bleek, dat: „het hapert aan een weloverlegd methodisch gebruik van de krachten en middelen”.

Het is in het voorgaande gebleken, dat de economische statistiek in Nederland de winst aan arbeidsproductiviteit, welke economisch het kenmerk der laatste vijftig jaren vooral is geweest, ten volle heeft gedeeld. Desondanks blijft de inhoud van de beide welhaast zeventig jaar oude opmerkingen ook bij het hedendaagsche peil onzer economische statistiek onverzwakt. Ook thans is noodig een methodisch gebruik van middelen en krachten. En ook nu blijft de oplossing, wil men het verspillen van kracht en het verrichten van onnut werk tegengaan, de verzameling en bewerking der statistische gegevens door één centrale instelling. Aan de interpretatie van de door deze centrale te verstrekken gegevens kunnen de op elk gebied bevoegde instanties en organisaties dan hun volle kracht geven. Het wil ons voorkomen, dat deze centralisatie in ons land op eenvoudige wijze zou kunnen worden verkregen door haar uitvoering op te dragen aan het „Centraal Bureau voor de Statistiek”.

Er is op dit gebied in ons land reeds belangrijk werk gedaan. Reeds thans is het, door de bemoeiingen van de leiding van het „C.B.S.”, zoover, dat instanties, welke een breed opgezet statistisch onderzoek willen instellen, zich met de leiding van het „Centraal Bureau voor de Statistiek” moeten verstaan. Het „groote enquête-werk”, ook dat van de Rijksbureaux, loopt dus reeds over het „C.B.S.”, terwijl de overdracht van de landbouwstatistiek aan deze instelling eveneens in de richting van centralisatie gaat. Een stap als de in het bovenstaande voorgestelde, zou dus geheel en al een bevestiging zijn van de lijn der ontwikkeling der economische statistiek in Nederland⁸⁾.

⁵⁾ Men zie ook: Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk: „De betekenis van de economische statistiek in verband met de geleide economie”, in „E.-S. B.” van 21 Mei 1941.

⁶⁾ D. B. Baarslag: „Administratieve vereenvoudiging” in „E.-S.B.” van 17 December 1941.

⁷⁾ Gewezen kan worden op recente maatregelen in Duitsland in dit verband. Bij de omschrijving van zijn taak heeft de kortelings aangestelde Gemachtigde voor de Enquêteering als eerste plicht gesteld: „möglichst schnell die deutschen Betriebe von allen überflüssigen Papierkrieg freizumachen”. („Der Deutsche Volkswirt”, van 21 Augustus 1942, pag. 1502).

⁸⁾ In de Nederlandsche Staatscourant van 3 November 1942, No. 214, is verschenen het Bestuit van de Secretarissen-Generaal van de Departementen van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Sociale Zaken, van Waterstaat en van Financiën, betreffende het instellen van statistische onderzoeken op sociaal en economisch gebied.

AANTEEKENINGEN.

DE NIEUWE STAATSLÉENING.

De juist aangekondigde $3\frac{1}{2}$ pCt. staatsleening 1942 is de derde semi-gedwongen leening sedert ons land in den oorlog werd betrokken en de vierde sedert het uitbreken van den Europeeschen oorlog. Het is interessant de nieuwe leening op verschillende punten te vergelijken met de voorgaande.

Omvang.

De nieuwe leening is de grootste van de tot nu toe uitgegevene. De eerste „stok achter de deur”-leening, de 4 pCt. leening 1940 II, was f 300 miljoen groot, de tweede, de 4 pCt. leening 1941, beliep f 500 miljoen, evenals de derde, de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941. De thans aangekondigde vierde semi-gedwongen leening is in totaal een milliard groot. Daarvan wordt echter f 400 miljoen geplaatst bij de Rijksfondsen, zoodat van de kapitaalmarkt-in-engeren-zin f 600 miljoen wordt gevraagd. Zoowel het totale bedrag der leening als het gedeelte, waarop door andere beleggers dan de Rijksfondsen moet worden ingeschreven, beteekenen dus een recordcijfer.

De leeningsvoorwaarden.

Het rentetype der beide eerste semi-gedwongen leeningen was 4 pCt., dat van de derde, evenals van de thans aangekondigde, bedroeg $3\frac{1}{2}$ pCt. Ook wat de aflossingsvoorwaarden betreft, is de nieuwe leening gelijk aan de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941. In twintig jaar zal de leening worden afgelost in gelijke jaarlijksche termijnen. De gemiddelde looptijd is derhalve op $10\frac{1}{2}$ jaar te stellen. De eerste semi-gedwongen leening, de 4 pCt. leening 1940 II, was een „lange” leening met een gemiddelden looptijd van ruim 20 jaar (afgezien van de belastingfaciliteit, toegekend aan de stukken, verkregen door hen, die de storting bewerkstelligden met obligatiën van de leening 1940 I), derhalve dezelfde aflossingsvoorwaarden als de „vooroorlogsche” 3— $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1938. De 4 pCt. leening 1941 daarentegen was een uitgesproken kortlopende leening, waarvan de aflossing in tien gelijke jaarlijksche termijnen geschiedt. Zonder de aan die leening verbonden belastingfaciliteit zou zij als één met een gemiddelden looptijd van $5\frac{1}{2}$ jaar kunnen worden beschouwd. Aangezien echter de voorwaarden bepalen, dat de aflossing telkenjare kan worden verminderd met het bedrag, dat voor belastingvereffening werd gebezigd, is voor den individueelen houder, die er geen belasting mee betaalt, den looptijd theoretisch te stellen op den maximalen duur van 10 jaar. Tot nu toe was echter het koersverloop van dien aard, dat sinds geruimen tijd betaling van belasting met de leening niet aantrekkelijk is. Afgezien daarvan echter mag men toch naar den aard deze leening beschouwen als een zeer kortlopende, omdat bij stijging van den rentevoet de vraag naar stukken voor belastingbetaling een opwaartschen druk beteekent.

De nieuwe leening, evenals de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941, ligt, wat aflossingsvoorwaarden betreft, dus tusschen de 4 pCt. leening 1940 II en de 4 pCt. leening 1941 in. Vergelijking van de beide laatste leeningen met de vooroorlogsche staatsleeningen toont aan, dat de looptijd korter is dan die van onze grootste staatsleening, de 3— $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1938, en belangrijk korter dan de „spoorwegleening”, de 3 pCt. en 1937. De 3 pCt. leening 1936 heeft een korter gemiddelden looptijd, maar het verschil bedraagt toehier niet meer dan rond twee jaar.

Van groot belang naast de absolute leeningsvoorwaarden is natuurlijk het rendement in vergelijking totdat, hetwelk werd genoten op de bestaande staatsleeningen op het moment, dat de uitgifte bekend werd, bij aankoop op de toen geldende beurskoersen.

Toen de uitgifte van de 4 pCt. leening 1940 II werd aangekondigd, noteerde de 3— $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1938 circa 84 pCt., derhalve op een rendementsbasis — inclusief af-

lossingswinst — van $4\frac{1}{2}$ pCt. De langlopende 3 pCt. leening 1937 noteerde toen ongeveer 78 pCt., dus op een rendementsbasis van $4\frac{1}{2}$ pCt. De kortlopende 3 pCt. leening 1936 haalde ook bij den toenmaligen koersstand een rendement van bijna $4\frac{1}{2}$ pCt. De 4 pCt. leening, die bij die marktverhoudingen werd uitgegeven tegen parikoers, leverde dus een rendement van 4 pCt.; zij lag dus uitgesproken „buiten de markt”. De indirecte inschrijvingsdwang beteekende voor de betrokkenen, dat zij een offer moesten brengen van $\frac{1}{2}$ tot $\frac{3}{4}$ pCt. rente per jaar, hetgeen zich natuurlijk in den koers der nieuwe leening na de uitgifte weerspiegeldé, zoodat in feite de emissie gelijk te stellen was met een matige kapitaalsheffing, die overigens voor hen, die de stukken aanhielden, later weer ongedaan werd gemaakt.

De 4 pCt. leening 1941 beteekende in dit opzicht een principieele wijziging van politiek. Kort voordat die leening werd aangekondigd, leverden verschillende oude leeningen met ongeveer gelijken looptijd een rendement op van minder dan 4 pCt. De 3 pCt. leening 1936 bijv. stond toen op een rendementspeil van circa $3\frac{3}{4}$ pCt. Zelfs de langlopende leeningen leverden toen een rendement van niet veel boven de 4 pCt. op, en de leening 1941 waarborgde den inschrijver een veel grootere mate van koersweerstandsvormogen bij stijging van den rentevoet.

Ook ten aanzien van de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941 kan men zeggen, dat de leeningsvoorwaarden zich geheel aansloten bij de marktsituatie, zooals die gold, voordat de aankondiging van de uitgifte haar invloed op het koerspeil kon doen geldend maken.

Deze, langzamerhand nu tot traditie geworden, politiek is ook met betrekking tot de recente leening weer bestendigd. Weliswaar is de koers van uitgifte bij overigens gelijke leeningsvoorwaarden twee procent hooger dan die van de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941, maar de koersstand der oude leeningen rechtvaardigde dat verschil ruimschoots. Het rendement op de nieuwe leening op basis van den prijs van uitgifte ad $99\frac{1}{2}$ pCt. is 3,58 pCt. Kort voor de aankondiging der emissie stond de verleden jaar uitgegeven $3\frac{1}{2}$ pCt. leening nog een fractie boven pari, dus op een rendementsbasis van $3\frac{1}{2}$ pCt. Ook de 3— $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1938, tot voor kort de hoogst rendeende onder de staatsleeningen (voorzoover niet boven pari staand en conversiegevaar loepend), leverde geen hooger rendement dan de nieuwe leening. De langlopende 3 pCt. leening 1937 en de kortlopende 3 pCt. leening 1936 brachten een rendement op, dat lager, voor de laatste zelfs gevoelig lager, was dan dat van de nieuwe leening.

Na het bekend worden van de uitgifte heeft, zooals steeds het geval is bij de aankondiging van een semi-gedwongen leening, de obligatiemarkt een reactie ondergaan, waardoor het rendement op de oude leeningen is gestegen tot boven het rendement op de nieuwe leening, hetgeen overigens ook verleden jaar met betrekking tot de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941 het geval was. Deze consequentie is noodzakelijk verbonden aan den „stok achter de deur”, wanneer de maatstaven voor den inschrijvingsdwang van dien aard zijn, dat niet alle beleggers, die moeten inschrijven, voldoende beschikbaar vermogen hebben om aan hun stortingsplicht te voldoen. Zoodra men kapitaal vraagt, daar waar het niet liquide beschikbaar is, ontstaat er een opwaartsche druk tegen de kapitaalrente, omdat zij, die kapitaal tekort komen, het zich deels verschaffen door bestaande beleggingen te realiseeren. Overigens is ook na de ingetreden koersdaling het rendement op de 3 pCt. leening 1937 nog niet hooger dan op de nieuwe, en dat op de 3 pCt. leening 1936 nog gevoelig lager.

De maatstaven voor den inschrijvingsdwang.

De „stok achter de deur” bestaat ook dit keer weer uit de dreiging van de uitgifte van een gedwongen leening, wanneer de thans aangekondigde leening mocht mislukken, waarin verschillende categorieën beleggers zullen worden „aangeslagen” volgens maatstaven in het prospectus ge-

noemd. Bij de eerste bovenaangehaalde semi-gedwongen leening was de „stok” een 3 pCt. gedwongen leening, die door inkoop kon worden gedelgd, bij de beide volgende leeningen was de dreiging de uitgifte van een 2½ pCt. annuïteitenleening, eveneens door inkoop aflosbaar. Bij de 3½ pCt. leening 1941 was nog als bijzonderheid op te merken, dat de gedwongen leening, die bij mislukking zou volgen, het dubbele bedrag zou beloopten van de uitgeschreven leening. Bij de nu aangekondigde leening is de straf op de niet-deelneming volgens het schema nog weer verzwaaard: de eventuele gedwongen leening is een 2 pCt. perpetueele leening tot het dubbele bedrag van de nu aangekondigde. Op basis van het huidige rendement van de gestaffelde leening zou de waarde van de 2 pCt. perpetueele leening beneden de 55 pCt. liggen. Zoodat de benaming „stok achter de deur” een euphemisme is.

Bij alle semi-gedwongen leeningen moesten particulieren, die waren aangeslagen in de vermogensbelasting, deelnemen voor een zeker bedrag afhankelijk van den omvang van hun vermogen, volgens een in de voorwaarden vermelde schaal. Ook dit keer moet deze categorie weer een omvangrijk bedrag bijdragen. De maatstaf is ditmaal betrekkelijk weinig afwijkend van dien voor de 3½ pCt. leening 1941, toen de aanvangsgrens voor deelneming ook op f 20.000 was bepaald, en bijv. een bezitter van een vermogen van f ½ miljoen moest deelnemen voor rond 3½ pCt. Ter vergelijking zij vermeld, dat bij de 4 pCt. leening 1941 de laagste grens f 16.000 was en bij een vermogen van een f ½ miljoen de deelneming 5 pCt. beliep, terwijl bij de 4 pCt. leening 1940 II de minimum-grens f 30.000 beliep en de deelneming bij vermogens van f ½ miljoen rond 2 pCt.

Wat de overige tot deelneming verplichte groepen betreft, kan het volgende worden opgemerkt:

De naamlooze vennootschappen en dergelijke lichamen vallende onder de vennootschapsbelasting (c.q. voorheen onder de dividend- en tantiëmebelasting of de winstbelasting) hebben moeten deelnemen bij de 4 pCt. leening 1940 II en de 3½ pCt. leening 1941, doch waren vrijgesteld bij de 4 pCt. leening 1941. Bij de nieuwe leening moeten deze instellingen weer deelnemen op dezelfde basis als bij de 3 pCt. leening 1941, nl. voor 3 pCt. van het zuivere bedrijfsvermogen (fiscaal zuiver vermogen), terwijl, zooals bekend, bij de eerste semi-gedwongen leening voor deze groep de maatstaf lag in de over het laatste boekjaar uitgekeerde winst (de helft daarvan moest worden ingeschreven).

De levensverzekeringmaatschappijen en andere institutionele beleggers moeten thans wederom inschrijven. Voor de levensverzekeringmaatschappijen heeft de inschrijvingsdwang bij alle tot nu toe uitgegeven semi-gedwongen leeningen gegolden. Hetzelfde geldt voor particuliere pensioenfondsen. De spaarbanken moeten dit keer deelnemen, nadat zij bij de beide laatste leeningen waren vrijgesteld. Terwijl bij de 3½ pCt. leening 1941 alleen levensverzekeringmaatschappijen en pensioenfondsen waren genoemd, was de omschrijving voor de groep institutionele beleggers bij de beide eerste semi-gedwongen leeningen ruimer, en die omschrijving is ook nu weer gekozen. „Maatschappijen, fondsen, instellingen, die in de uitoefening van hun bedrijf of werkzaamheden, in verband met door hen aanvaarde verplichtingen, regelmatig gelden rentegevend uitzetten op termijnen langer dan een jaar” is een definitie, waaronder ook spaarbanken, boerenleenbanken e.d. vallen.

Bij de eerste semi-gedwongen leening waren boerenleenbanken uitdrukkelijk vrijgesteld, bij de tweede spaarbanken. Bij de derde vielen zij, zooals gezegd, buiten de begripsomschrijving. Thans vallen alle institutionele beleggers er onder en uitzonderingen zijn niet gemaakt (behalve dan voor hypotheekbanken, die naar den letter er onder zouden vallen).

Niet alleen is dit keer dus de omvang van deze groep zoo ruim mogelijk genomen, ook de maatstaf voor de deel-

neming is belangrijk verzwaaard. Bij de 4 pCt. leening 1940 II was die maatstaf twee procent van de gezamenlijke waarde van de bezittingen, bij de beide volgende 3 pCt., terwijl dit cijfer thans niet minder dan 8 pCt. beloopt. De honderd miljoen gulden, waarmee het (buiten de Rijksfondsen te plaatsen) bedrag van deze leening dat van de beide vorige overtreft, is dan ook geheel gereserveerd voor deze groep inschrijvers (in feite beloopt de extra-deelneming nog meer).

Willen de maatstaven voor de deelneming in de leening rationeel zijn, dan moet grosso modo het *beschikbare* vermogen bij elk der getroffen groepen in overeenstemming zijn met die maatstaven. Zijn er in dat opzicht belangrijke afwijkingen, dan zoekt men, via de uitgifte, kapitaal daar waar het niet liquide aanwezig is. Hetgeen beteekent, dat de betrokkenen vroeger verrichte beleggingen moeten afstooten (hetgeen slechts mogelijk is, wanneer bepaalde categorieën beleggers meer beschikbaar vermogen hebben dan hun inschrijvingsplicht beloopt) dan wel via beleening middelen moeten opnemen om de storting te kunnen verrichten, in welk geval van werkelijke consolidatie van vlottende schuld geen sprake is, slechts van verschuiving van vlottende schuld van den ééne debiteur naar den andere.

Bij levensverzekeringmaatschappijen, en waarschijnlijk ook pensioenfondsen, schijnt men te kunnen aannemen, dat verscheidene instellingen voldoende middelen beschikbaar hebben. In deze groepen heeft men sinds zeer geruimen tijd „gespaard” met het oog op de te verwachten uitgifte, deels gedwongen, omdat immers een deel van het débouché, dat vroeger bestond in het sluiten van hypotheeken, voor hen werd gesloten. Toch is de maatstaf van 8 pCt. hooger dan werd verwacht, en er zijn ook verscheidene instellingen, die aanvankelijk tot beleening zullen moeten overgaan.

Wat de spaarbanken betreft, het is logisch, dat deze instellingen nu moeten „meedoen”, terwijl zij bij de beide voorgaande leeningen waren vrijgesteld. Destijds waren de opvragingen voortdurend grooter dan de inlagen; sedert geruimen tijd is die situatie gewijzigd en overtreffen de inlagen de terugbetalingen aanmerkelijk. Toch zal het alleen aan de instellingen, die het meest consequent een zekere liquiditeitspolitiek volgden, gelukken de 8 pCt. van hun actief dadelijk op tafel te leggen!

Over de particuliere vermogensbezitters is het veel moeilijker een oordeel te vellen. Ongeveer een jaar lang is, afgezien van enkele schaarsche aandelenemissies, de kapitaalmarkt niet van nieuw materiaal voorzien, terwijl er wel wordt bespaard. Maar men kan zeker niet zeggen, dat over de heele linie elke kapitaalbezitter voldoende contanten zal hebben om zijn inschrijving te kunnen opbrengen. Ook hier zal „sparenderssubstitutie” door liquidaties plaats moeten vinden, terwijl ook beleening te hulp zal worden geroepen.

Wat tenslotte de categorie: naamlooze vennootschappen betreft, kan worden geconstateerd, dat over het algemeen de liquiditeit wel uitermate ruim is, als gevolg van liquidatie van onvervangbare voorraden en ophooping van afschrijvingen. Strijd kan slechts bestaan over de vraag, of die middelen naar hun aard op de kapitaalmarkt thuis, hooren dan wel op de geldmarkt.

Omvang van de vlottende schuld vóór de consolidatie.

Het totale bedrag van de vlottende staatsschuld in Februari 1940, voorafgaande derhalve aan de uitgifte van de 4 pCt. leening 1940 II, beliep rond f 900 miljoen, waarvan f 490 miljoen was opgenomen op schatkistpromessen en -biljetten. Het peil van de vlottende schuld vóór de uitgifte van de aan die leening zeer kort voorafgaande leening 1940 I beliep f 1.070 miljoen.

In Januari 1941, derhalve vóór de uitgifte van de 4 pCt. leening 1941, was het bedrag van de vlottende staatsschuld rond f 1.800 miljoen, waarvan ruim f 1.300 miljoen via de uitgifte van schatkistpapier was opgenomen.

Vlak vóór de uitgifte van de 3½ pCt. leening 1941 beliep de vlottende schuld f 2.500 miljoen, waarvan iets minder dan f 1.900 miljoen opgenomen in den vorm van schatkistpapier.

Kort voor de uitgifte van de leening 1942 was de vlottende staatsschuld rond f 3.900 miljoen, waarvan bijna drie milliard gulden in den vorm van schatkistpapier.

Deze cijfers toonen een zeer duidelijke tendens aan, nl. om de vlottende schuld steeds verder te laten stijgen, alvorens tot consolidatie wordt overgegaan. Was begin 1940 reeds een vlottende schuld van rond een milliard gulden aanleiding tot consolidatie, begin 1941 was de „drempeel” al verlegd tot bijna f 2 milliard, eind 1941 tot f 2½ milliard, terwijl nu eerst bij het bereiken van een cijfer van nagenoeg f 4 milliard wordt geconsolideerd. De leening is dit keer weliswaar het dubbele van het bedrag der beide voorgaande, maar ook na deze uitgifte blijft er nog bijna f 3 milliard vlottende schuld over, dus nog meer dan het cijfer, dat eind 1941 aanleiding was tot een consolidatie-operatie. Daarbij komt, dat van de leening f 400 miljoen door de Rijksfondsen wordt genomen, zoodat de consolidatie van de eigenlijke „geldmarkt-vlottende-schuld” tot f 600 miljoen beperkt blijft. De totale vlottende schuld aan Rijksinstellingen belooft rond f 800 miljoen, zoodat daarvan de helft in vaste schuld wordt omgezet.

Het is volkomen rationeel, dat men de vlottende schuld steeds meer heeft laten oploopen en telkens maar een klein deel consolideert. De omstandigheden hebben ertoe geleid, dat een belangrijk deel van de middelen door de Overheid uitgegeven uiteindelijk op de geldmarkt terecht komt, het is dus de eenig juiste politiek om de financieringsmethode van de schatkistbehoefte daaraan aan te passen. Wanneer dan ook tot consolidatie wordt overgegaan, is dat niet zoozeer, omdat men aan zulk een operatie uit financieringstechnische overwegingen behoefte gevoelt, maar omdat het geen zin heeft kapitalen, die ter dispositie van de kapitaalmarkt staan en zich geleidelijk hebben opgehoopt, voortdurend in het voorportaal, dat de geldmarkt beteekent, te laten wachten. Voorzover inderdaad lang-termijn-kapitaal beschikbaar is, is er geen bezwaar om dat te absorberen in den vorm, waarin het beschikbaar is.

De afhankelijkheid van de Schatkist van de centrale bank

Terwijl er volgens bovenstaande cijfers een duidelijke tendens is in het beloop van de vlottende schuld tot aan de consolidatie, is dat met betrekking tot de mate, waarin de Schatkist een beroep moet doen op de centrale bank geenszins het geval.

Vlak voor de uitgifte van de 4 pCt. leening 1940 II was door de Schatkist rond f 25 miljoen papier direct bij de centrale bank ondergebracht. Vóór de uitgifte van de tweede semi-gedwongen leening in Januari 1941 was dat cijfer f 200 miljoen. Bij de aankondiging van de 3½ pCt. leening 1941 beliep het f 70 miljoen, en thans is het rond f 320 miljoen, nadat het zeer kort tevoren nog rond f 350 miljoen was geweest.

Men kan dan ook constateren, dat het verband tusschen den wensch tot consolidatie en de mate, waarin de Schatkist haar behoefte op de open geldmarkt kan dekken, slechts zeer gering is. Slechts in zooverre als men verwacht, dat de uitgifte van een consolidatieleening zal leiden tot onthamstering van opgepot bankpapier kan er verband worden gezocht. Voorzover immers de inschrijvers op de leening storten ten laste van creditsaldi bij banken, blijft de quantitative geldmarktvoorziening gelijk: de banken laten schatkistpapier afloopen, dat door de Schatkist uit het provendu van de leening wordt afgelost. Vraag en aanbod ter geldmarkt worden derhalve gelijkelijk verminderd. Voorzover de inschrijvers zelve rechtstreeks schatkistpapier bezaten, is de verhouding dezelfde met dien verstande, dat de tusschenschakel der banken afwezig is.

Wordt er door inschrijvers beleend bij particuliere banken, dan is het beeld in wezen gelijk: de Schatkist lost papier op de markt af, en de banken beleggen het daaruit vrijkomende geld in beleeningen. Per saldo blijft dus ook dan de geldmarkt onaangetaast. Anders ligt het bij beleening bij De Nederlandsche Bank. In dat geval wordt inderdaad de geldmarkt verruimd, en kan de Schatkist bij de centrale bank ondergebracht papier aflossen. In dat geval is er bij de centrale bank dezelfde verschuiving, die in het andere geval bij de particuliere banken wordt geconstateerd, nl. van schatkistpapierportefeuille naar beleeningen. Wordt tenslotte de bankbiljettenomloop als gevolg van de emissie kleiner, dan beteekent dat evenzeer een geldmarktverruiming en een gelegenheid om de schuld van de Schatkist aan de centrale bank te verminderen. Slechts die twee mogelijkheden bestaan er dus voor verminderde afhankelijkheid van de Schatkist van de centrale bank: vermindering circulatie en beleening door inschrijvers (c.q. hun banken) bij De Nederlandsche Bank. Aangezien het laatste alleen een vervanging van den éénen debiteur der centrale bank door den andere beteekent, is alleen het geval der bankpapierinkrimping van reële betekenis. En de kans daarop lijkt, duurzaam gezien, niet groot in het licht van de ervaringen bij vorige gelegenheden opgedaan.

Het spreekt vanzelf, dat hetgeen hierboven werd opgemerkt een beeld geeft van de verhoudingen-op-den-duur. Op of om den stortingsdatum is de situatie anders. De aflossing van het in de markt uitstaande schatkistpapier uit het provendu van de leening kan slechts geleidelijk geschieden, naarmate het papier vervalt; de storting geschiedt echter ineens. Er komt dus een overgangperiode voor, waarin de Schatkist het provendu van de leening heeft ontvangen, maar het nog niet aan de geldmarkt kan aflossen. De banken en andere houders van schatkistpapier zullen daartoe bij de centrale bank moeten herdisconteeren en beleenen, en de Schatkist zal uit de stortingen het bij de centrale bank ondergebrachte papier kunnen aflossen; echter zal die post daarna weer geleidelijk stijgen, naarmate bij derden uitstaand schatkistpapier vervalt en niet wordt vernieuwd.

In dit verband kan nog worden gereleveerd, dat voorheen in het tijdvak tusschen de aankondiging van een leening en den stortingsdatum de Schatkist het vervallende papier niet placht te vernieuwen; doch daartoe daggeldleeningen opnam. Aldus was op den stortingsdatum reeds een paar honderd miljoen voor de storting liquide, en kon bij wijze van spreken met gesloten beurzen betaling daarvan plaats vinden. Dit keer echter ligt de situatie in dat opzicht niet erg gunstig, omdat in den loop van November heel weinig papier vervalt. Verleden jaar immers viel de nieuwe leening in die maand, en werd er in het geheel geen jaarspapier afgegeven. Ook later uitgegeven korter loopend papier schijnt er in November heel weinig te vervallen. Zoodat het er naar uitziet, dat de omschakeling van de financiering op daggeldleeningen, die vroeger juist de schokken op en om den stortingsdatum zoozeer kon verzachten, dit keer slechts op beperkte schaal mogelijk zal zijn. En in verband daarmee is er dus kans, dat het overgangstijdvak na de storting, waarin de spanning op de geldmarkt haar hoogtepunt bereikt, langer duurt en intensiever steun van de centrale bank aan de markt noodig zal maken.

DE „TREUHÄNDER DER ARBEIT”.

Naschrift 1).

Hieronder volgen nog enkele aanvullingen op mijn in de „E.-S.B.” van 28 October verschenen artikel, welke om technische redenen niet meer in het vorige nummer konden worden opgenomen.

¹⁾ Men zie Mr. Ir. A. W. Quint: De „Treuhänder der Arbeit” in „E.-S. B.” van 28 October 1942.

Allereerst zij vermeld, dat het instituut der „Treu-händer“, zooals dat werd geïntroduceerd bij de wet van 19 Mei 1933, verband hield met de opheffing op 2 Mei 1933 der socialistische vakorganisaties en de daarmee ingeleide liquidatie der overige vakverenigingen en der werkgeversorganisaties. De „Treu-händer“ moesten dus in deze overgangperiode voor de rechten der werkgevers en werknemers waken²⁾, nu de vroegere partijen bij de collectieve regelingen waren weggefallen. Eerst de wet van 20 Januari 1934 („A.O.G.“) brak ook principieel met de oude wijze van loonvaststelling³⁾.

Een tweede gewichtig punt betreft de tegenstelling ondernemings- of bedrijfstakgewijze regeling. Er werd reeds op gewezen, dat het „A.O.G.“ het overleg in de onderneming primair stelt, doch dat in de praktijk daar sterk van is afgeweken. De „Tarifordnung“ is in beteekenis ver uitgegaan boven de rol, welke het „A.O.G.“ haar toekende. Zij is de ruggegraat van de loonpolitieke ordening geworden, terwijl aan de „Betriebsordnung“ niet meer dan een aanvullende rol is toebedeeld⁴⁾. De Rijksminister van Arbeid Seldte wijst er in zijn werk „Sozialpolitik im Dritten Reich 1933-1938“ uitdrukkelijk op, dat, hoewel het „A.O.G.“ de afzonderlijke onderneming voorop stelt, de door den Staat geleide loonpolitiek meebrengt, dat de „Treu-händer“ in de eerste plaats bedrijfstakgewijze moet optreden⁵⁾.

Aanvulling behoeft hetgeen gezegd is over het karakter der „Treu-händer“-regelingen. Volgens artikel 32 „A.O.G.“ dragen deze het karakter van minimum-regelingen; in den aanhef der „Tarifverordnungen“ werd dit aanvankelijk ook uitdrukkelijk vermeld. In verband met de uitvoering van het Vierjarenplan en den inmiddels ingetreden oorlogstoestand is hierin een ingrijpende wijziging gekomen. De „Lohngestaltungs“-verordening van 25 Juni 1938 droeg aan de „Treu-händer“ op, de loonvorming in het kader van het Vierjarenplan te controleren, terwijl tevens aan hen de bevoegdheid werd verleend in datzelfde kader maximum- en minimum-bepalingen vast te stellen. Hierdoor werd dus voor het eerst aan de „Treu-händer“ een functie toegekend uit hoofde van de door den Staat toegepaste economische politiek, welke in bepaalde gevallen een druk op de loonen noodzakelijk kon maken. De „Kriegswirtschaftsverordnung“ van 4 September 1939 onderstreepte deze taak nog eens in het bijzonder, door aan de „Treu-händer“ op te dragen, de eischen der oorlogsvoering in de „Tarifordnungen“ door te voeren. Verder werden o.m. de toen bestaande bepalingen inzake betaling van overwerk en inzake de vacantie (tijdelijk) buiten werking gesteld. In het Tweede Uitvoeringsbesluit dezer laatste verordening werd nog een schrede verder gegaan door afkondiging van den loonstop: verhooging en verlaging der bestaande loonen werd verboden, behoudens vergunning van de „Treu-händer“⁶⁾. Thans was dus een volledige controle der loonen in handen van de „Treu-händer“ gelegd⁶⁾.

Ten aanzien van het streven naar meer uniformiteit in de „Tarifordnungen“ zij er op gewezen, dat in den laatsten tijd door beschikkingen van den Rijksminister van Arbeid voor tweeërlei onderdeelen, nl. de regeling van den arbeidstijd en die van den leerlingen-arbeid, hierin is voorzien⁷⁾. Ook voor andere arbeidsvoorwaarden

wordt echter deze wensch sterk naar voren gebracht⁸⁾. Een Rijksloonregeling, behelzende principieële richtlijnen voor de loonbepaling, is in voorbereiding⁹⁾.

Vermelden wij tenslotte, dat tengevolge van de inlijving van verschillende gebieden het aantal „Treu-händer“-districten is gestegen tot 22¹⁰⁾.

Mr. Ir. A. W. QUINT.

¹⁾ Ten aanzien van den wensch naar een uniforme gemeente-klasse-indeeling vgl. Beine: „Für ein einheitliche Ortsklassensystem“, „Soziale Praxis“ 1941, kolom 316.

²⁾ Dr. Ley in „Der Angriff“ (zie „Algemeen Handelsblad“ van 29 October 1942). Vgl. ook Dr. Mansfeld: „Um die Zukunft des deutschen Arbeitsrechts“ in „Deutsches Arbeitsrecht“ 1942, blz. 120.

³⁾ Correctie: Op blz. 472 werd vermeld, dat het College van Rijksbemiddelaars krachtens Verordening 217/1940 loonen en andere arbeidsvoorwaarden kon vaststellen „in het belang der werknemers“. Men leze in plaats hiervan „indien dit ter bescherming van de werknemers noodzakelijk lijkt“.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Buitenlandsche Handel. Regeling inzake den invoer van afgekeurd vleesch. (E. V. 30/10/42, pag. 1316; Stct. No. 208).

Handel. Nadere mededeelingen inzake het gebruik van Rijksbotermerkpapieren. Opgaveplicht ten aanzien van koffie- en theevoorraden. (E. V. 30/10/42, pag. 1315 en 1316; Stct. Nos. 205 en 207).

Organisatie bedrijfsleven. Vaststelling van bepalingen inzake de ten uitvoerlegging van aan de leden van een bedrijfsorganisatie opgelegde tuchtrechterlijke boeten. (E. V. 30/10/42, pag. 1315; Stct. No. 208).

Prijsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot de berekening van den maximum-prijs voor verschillende soorten staalschroot. (E. V. 30/10/42, pag. 1316; Stct. No. 207).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Landbouw. Besluit, waarbij alle rechtspersonen, die op 27 October jl. land in eigendom hadden, dat gebruikt wordt, bestemd of geschikt is voor den landbouw, dit vóór 1 December a.s. bij de Directie van den Landbouw moeten opgeven. Regeling voor de gemeente Wieringermeer inzake bestrijding van de kruisbestuiving. (E. V. 30/10/42, pag. 1316 en 1317, Stct. Nos. 206 en 209).

Meel. De heffing op zgn. klopmeele bij aflevering, geldt thans ook bij verwerking in eigen bedrijf. (E. V. 30/10/42, pag. 1315; Stct. No. 208).

Pluimvee. Nadere mededeelingen inzake het aanhouden van pluimvee, in verband met het al dan niet voldaan hebben aan den inleveringsplicht voor eieren. (E. V. 30/10/42, pag. 1317/18).

Stroo. Nadere regelingen inzake inlevering van, handel in, verbruik en vervoer van stroo van den oogst 1942. (E. V. 30/10/42, pag. 1317).

Veehouderij. Nadere mededeelingen inzake aanvragen door veehouders tot verhooging van het bedrijfsmaximum, waarbij o.m. de voederpositie van beslissende beteekenis is. Aanvullende bepalingen inzake den vleeschaanslag 1942 en 1943. (E. V. 23/10/42, pag. 1285).

Voedselvoorziening. Voorschriften inzake het soortelijk gewicht van taptmelk bereid uit verstuivingspoeder. (E. V. 30/10/42, pag. 1315; Voedselvoorzieningsblad No. 32 d.d. 23/10/42).

¹⁾ Vgl. Mansfeld: „Die Ordnung der nationalen Arbeit“, blz. 2.

²⁾ Vgl. t.a.v. de positie der „Treu-händer“ nog: Mansfeld-Pohl, Steinmann-Krause: „Die Ordnung der nationalen Arbeit“, blz. 251, Krause: „Die Arbeitsverfassung im neuen Reich“, blz. 48.

³⁾ „Bestandsaufnahme der Tarifordnungen“, „Soziale Praxis“ 1941, kolom 387. Vgl. ook Dr. Hans Reichel: „Die Entwicklungstendenzen in der deutschen Sozialverfassung“, „Soziale Praxis“ 1941, kolom 702.

⁴⁾ Blz. 18; „Die Reichstreu-händer der Arbeit sind Organe der überbetrieblichen Sozialverfassung“.

⁵⁾ Vgl. ook Reichel t.a.p.

⁶⁾ „Gleichmaszige tarifliche Regelung der Arbeitszeit“, „Soziale Praxis“ 1941, kolom 87.

⁷⁾ „Einheitliche tarifliche Ordnung der Berufserziehung“, „Soziale Praxis“ 1942, kolom 309.

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Effectenhandel. Aanvulling van het besluit inzake den effectenhandel, in dier voege, dat is toegestaan het koopen of verkoopen op effectenbeurzen in het buitenland van tot de dagelijksche notering toegelaten effecten door leden van de Vereeniging voor den Effectenhandel en de Vakgroep Makelaars in Effecten. (E.V. 23/10/42, pag. 1283; Stct. No. 201).

Omzetbelasting. Resolutie inzake heffing van de omzetbelasting bij levering van vlas. (E. V. 30/10/42, pag. 1316).

VERKEER.

In- en uitladen. Verordening ter bespoediging van het in- en uitladen bij het spoorweg- en binnenscheepvaartverkeer. (E.V. 23/10/42, pag. 1285; V.B. No. 28).

ONTVANGEN BOEKEN.

Natuurwetenschappelijk onderzoek in Nederland. Een overzicht van hetgeen in de laatste vijf jaren in Nederland is verricht op het gebied der natuurwetenschappen, der medische en der technische wetenschappen. Verzameld en uitgegeven door de Werkgemeenschap van wetenschappelijke organisaties in Nederland. (Amsterdam 1942; N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij; 261 blz.).

Insulinde, werk en welvaart. Geschreven in opdracht van het Koloniaal Instituut door Dr. C. J. J. van Hall; tweede druk. (Leiden 1942; Uitgeverij „In den Toren”; 192 blz.).

MAANDCIJFERS.**INDEXCIJFERS VAN NEDERLANDSCHE AANDEELEN** (Centraal Bureau voor de Statistiek).

(Men zie voor de wijze van berekening der indexcijfers het Maandschrift van het C.B.S. van Maart 1925, blz. 355 e.v. en 30 April 1937, blz. 605 e.v. De lijst der fondsen, uit welke notering de indexcijfers worden berekend, ligt ter inzage op het Centraal Bureau voor de Statistiek).

De tusschen haakjes geplaatste cijfers geven het aantal fondsen aan, waaruit het indexcijfer is berekend.

1930 = 100	Productie- middelen industriën	Consumptie- goederen industriën	Nijverheid	Banken	Scheepvaart- onder- nemingen	Petroleum	Internationale fondsen ¹⁾	Suiker	Rubber	Tabak	Thee	Indische onder- nemingen ²⁾	Algemeen index- cijfer ³⁾	Amerik. fondsen
	(29)	(22)	(51)	(6)	(6)	(1)	(5)	(5)	(7)	(4)	(5)	(29)	(100)	(15)
1930	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1931	72	76	74	86	55	57	51	63	51	68	65	66	70	59
1932	44	55	49	64	30	37	32	36	29	39	46	41	46	39
1933	51	59	54	72	26	44	34	35	45	38	59	49	52	36
1934	50	66	57	68	21	42	34	28	73	41	69	58	55	34
1935	46	67	55	75	21	47	38	34	80	48	65	60	55	37
1936	52	76	64	80	38	79	44	42	109	70	73	79	66	62
1937	85	108	95	103	113	108	70	64	209	92	107	120	104	76
1938	84	105	93	99	98	90	57	56	145	81	94	98	96	54
1939	86	100	92	80	94	79	45	63	132	53	84	86	90	56
1941 ⁴⁾	140	154	146	91	139	72	74	75	192	75	101	110	129	—
Jan. 1941	126.2	139.2	131.8	85.9	134.1	70.8	61.8	77.6	186.2	70.6	93.4	106.4	120.0	69.7
Febr. „	120.8	133.4	126.2	84.1	125.3	62.0	56.7	69.6	169.9	64.9	89.4	97.6	113.4	63.4
Mrt. „	123.0	135.8	128.5	82.1	125.6	60.0	56.8	69.9	174.0	64.9	90.7	99.0	115.1	63.8
April „	134.3	151.7	141.8	87.1	133.7	70.6	68.8	78.9	189.3	75.3	100.7	109.5	126.5	57.1
Mei „	130.2	146.2	137.1	88.3	128.6	64.7	67.6	74.5	181.3	72.4	100.1	105.2	121.6	—
Juni „	127.1	141.1	133.1	85.5	124.8	—	66.9	68.1	169.4	70.4	97.3	99.0	117.1	—
Juli „	136.9	150.2	142.8	87.7	133.7	65.8	74.8	72.5	186.2	76.0	99.1	106.4	125.6	—
Aug. „	147.0	160.3	152.7	92.2	144.9	71.2	79.2	75.4	195.2	77.9	100.2	110.9	133.6	—
Sept. „	154.1	170.7	161.3	96.3	156.3	84.1	89.1	81.4	218.2	85.2	106.0	122.1	143.0	—
Oct. „	150.2	166.8	157.4	96.3	154.7	84.1	84.5	82.0	218.2	85.1	112.0	123.5	141.1	—
Nov. „	161.4	176.6	167.9	99.6	161.9	89.5	90.3	85.3	229.5	89.3	121.2	130.4	149.9	—
Dec. „	163.6	177.9	169.8	103.4	139.6	76.0	91.3	67.9	186.5	72.3	103.3	105.5	142.8	—
Jan. 1942	160.4	174.5	166.4	103.6	127.2	65.8	89.5	53.7	127.1	49.0	78.7	76.2	131.6	—
Febr. „	157.5	170.5	163.1	107.1	118.5	60.9	85.4	46.2	101.5	41.4	70.3	63.1	125.5	—
Maart „	154.4	168.5	160.5	104.9	112.7	62.3	84.2	43.9	106.1	41.8	61.3	62.3	123.1	—
April „	167.1	176.9	171.4	107.9	133.2	79.0	93.5	50.5	126.3	49.7	73.7	73.6	134.6	—
Mei „	159.0	169.3	163.4	101.4	133.3	79.5	90.3	48.0	122.6	47.8	72.0	70.7	128.3	—
Juni „	164.6	175.5	169.3	99.5	138.9	88.4	94.4	51.4	130.6	50.6	75.2	75.1	133.4	—
Juli „	167.6	178.5	172.3	99.9	136.0	90.6	95.8	49.6	125.2	47.7	71.7	71.7	134.1	—
Aug. „	176.6	187.8	181.5	102.1	146.5	103.0	103.3	52.5	131.8	51.4	73.5	75.8	141.4	—
Sept. „	170.8	178.0	173.9	98.6	136.0	88.7	95.9	52.3	130.8	52.1	75.4	75.9	136.0	—
Oct. „	154.7	161.7	157.7	95.5	126.9	80.9	89.2	47.8	118.0	46.6	69.6	68.7	124.1	—

¹⁾ Fondsen, die zowel internationaal verhandelbaar zijn, als geacht kunnen worden sterk den invloed van den buitenlandschen conjunctureelen toestand te ondervinden.

Hieronder is ook het petroleumaandeel uit de voorafgaande kolom opgenomen.

²⁾ Hieronder zijn begrepen de aandelen uit de 4 voorafgaande kolommen.

³⁾ Aandeelen van Nederlandsche en Nederlandsch-Indische ondernemingen, waaronder 3 fondsen, die niet in de voorafgaande kolommen zijn opgenomen.

⁴⁾ Daar over de maanden Mei t/m Augustus 1940 geen indexcijfers werden berekend, is het niet mogelijk een gemiddelde voor 1940 te geven.

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTO'S.

Ned. (Disc. Wiss. 2½)	28 Juni '41	Lissabon	4	31 Mrt. '41
Bel. B.Eff. 3½	28 Aug. '39	London	2	26 Oct. '39
Bk. (Vrsch.inRC 3½)	28 Aug. '39	Madrid	4	28 Nov. '38
Athene	5 21 Juli '41	N.-York F.R.B.	1	27 Aug. '37
Batavia	3 14 Jan. '37	Oslo	4½	21 Sept. '39
Belgrado	5 1 Febr. '35	Parijs	1½	17 Mrt. '41
Berlijn	3½ 9 Apr. '40	Praag	3	1 Jan. '36
Boekarest	3 12 Sept. '40	Pretoria	3½	15 Mei '33
Brussel	2½ 25 Jan. '40	Rome	4½	18 Mei '36
Bodapest	3 22 Oct. '40	Stockholm	3	29 Mei '40
Calcutta	3 28 Nov. '35	Tokio	3.5	21 Juli '41
Helsingfors	4 3 Dec. '34	Warschau	4½	18 Dec. '37
Kopenhagen	4 15 Oct. '40	Zwits. Nat. Bk.	1½	25 Nov. '36

½) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met data van vaststelling)

Belga's	30.14	7 Aug. '40	Lewa (Bulgarije)	2.30	25 Nov. '40
Zw. Francs	43.56	11 Oct. '40	Pengoe (Hongarije)	36.52	20 Dec. '40
Fr. Francs	3.77	6 Mrt. '41	Pengoe (nwe. schuld)	45.89	20 Dec. '40
Lires	9.91	3 Juli '41	Zloty (Polen)	35.00	28 Jan. '41
Deensche Kr.	39.34	2 Febr. '42	(oude schuld)	37.68	11 Febr. '41
Noorsche Kr.	42.82	21 Dec. '40	Lei	1.28	24 April '41
Zweedsche Kr.	44.85	13 Aug. '40	Slow. Kr.	6.48	10 Juni '39
Finsche Mark	3.82	2 Juli '41	Drachmen (Griekenland)	1.26	8 Oct. '41
Dinar (Joego-Slavië)	3.43	16 Aug. '40	Kuna	3.77	29 Oct. '41
Dinar (nwe. schuld)	3.77	1 Juli '41			
Turksche Ponden	1.45½	29 Dec. '39			

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
27 Oct. 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
28 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
29 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
30 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
31 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
2 Nov. 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Muntpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	15 Oct. 1942	23 Oct. 1942
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f —	f —
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	224.156,49	131.170,—
Voorschotten op ultimo Aug. 1942 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	17.676.226,03	17.676.226,03
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾	250.305.306,05	250.647.931,23
Idem voor Suriname ¹⁾	7.940.162,86	7.970.162,86
Idem aan Curaçao ¹⁾	260.283,23	260.283,23
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	18.502.948,23	18.502.948,23
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	114.980.337,35	126.459.794,23
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	69.636.414,83	76.603.742,79
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevoege art. 16 van haar octrooi verstrekt	f 8.656.423,12	f 11.623.736,12
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	110.096.000,—	110.096.000,—
Schatkistbiljetten in omloop	2847.500.000,— ²⁾	2847.300.000,— ²⁾
Schatkistpromessen in omloop	—	—
Daggeldleeningen	128.864.533,—	128.815.957,—
Zilverbons in omloop	—	—
Schuld op ultimo Aug. 1942 aan de gemeenten weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	366.361,93	397.587,59
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	315.974.419,40	320.926.656,03
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	19.514.791,28	19.514.791,28
Id. aan div. instellingen ¹⁾	471.761.261,70	471.763.175,—

¹⁾ In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 262.000.000,— ³⁾ Idem f 247.000.000,—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 2 November 1942.

Activa.	
Binnenl. wissels, promessen, enz.	f 321.000.000
Hfdbank	f 321.000.000
Bijbank	—
Agentsch.	4.900
Papier op het buitenland	f 1.457.936.805
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgevoerd	—
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	f 1.457.936.805
Hfdbank	f 137.093.355 ¹⁾
Bijbank	1.658.850
Agentsch.	10.479.512
	f 149.231.717
Op effecten, enz.	f 149.054.461 ¹⁾
Op goederen en ceelen	177.256
Voorschotten aan het Rijk	149.231.717 ¹⁾
Munt en muntmateriaal: Gouden munt en gouden muntmateriaal	15.000.000
Zilveren munt, enz.	f 910.231.993
	6.002.443
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	916.234.436
Gebouwen en meubelen der Bank	60.487.174
Diverse rekeningen	4.000.000
	156.778.139
	f 3.080.673.171
Passiva.	
Kapitaal	f 20.000.000
Reservefonds	8.050.923
Bijzondere reserves	19.564.874
Pensioenfonds	13.162.981
Bankbiljetten in omloop	2.824.680.960
Bankassigatiën in omloop	92.525
Rek.-Courant { Van het Rijk f	176.837.661
{ Van anderen	—
Diverse rekeningen	188.578.336
	6.542.572
	f 3.080.673.171
Beschikbaar dekkingsaldo	f 1.233.044.941
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	3.082.612.350
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	321.000.000
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	52.706.500

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opsch. schulden	Beschikb. dekkings-saldo	Dekkings-perc.
26 Nov. '42	910.232	2.824.681	188.671	1.233.045	30
26 Oct. '42	917.809	2.763.984	176.852	1.265.678	31,5
19 " '42	917.808	2.735.809	160.536	1.240.141	32
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
26 Nov. '42	321.005	321.000	149.232	1.457.937	156.778
26 Oct. '42	251.002	251.000	142.547	1.439.399	171.161
19 " '42	247.002	247.000	144.619	1.403.754	163.707
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	150.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen	
23 Oct. 1942	76,9	336,4	23.387,9	10,1	
15 " 1942	76,7	259,6	23.698,7	21,2	
7 " 1942	76,5	302,2	24.206,4	16,9	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
23 Oct. '42	68,5	1.551,6	21.432,6	2.767,0	699,3
15 " '42	77,6	1.525,8	21.620,9	2.798,9	695,4
7 " '42	68,0	1.146,4	21.870,4	2.706,6	706,7
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	94,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reischkredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
23 Oct. '42	47.949	393	22.568	1.480	63.666	3.904	4.023
15 " '42	47.414	426	22.101	1.544	63.357	3.884	3.448
8 " '42	46.832	398	22.474	1.630	63.075	3.948	3.513
1 " '42	46.831	361	21.584	1.707	62.403	3.884	3.401
24 Sept. '42	46.389	404	20.819	1.745	61.529	3.829	8.201
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

3 $\frac{1}{2}$ pCt Nederlandsche Staatsleening 1942

groot nominaal f 1.000.000.000

waarvan geplaatst f 400.000.000

Schuldbewijzen aan toonder groot f 1000.-, f 500.- en f 100.-

KOERS VAN UITGIFTE 99 $\frac{1}{2}$ pCt.

Aflosbaar à pari, in ten hoogste 20 jaren.

Coupons betaalbaar 1 Juni en 1 December.

De inschrijving geschiedt op

Dinsdag 10 November 1942

van des voormiddags 10 tot des namiddags 4 uur,

bij de kantoren van:

de NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

de AMSTERDAMSCH E BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

de BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS te Amsterdam.

DE TWENTSCHE BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

de HANDEL-MAATSCHAPPIJ H. ALBERT DE BARY & Co. N.V., te Amsterdam.

HELDRING & PIERSON te 's-Gravenhage.

HOPE & Co. te Amsterdam.

de INCASSO-BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

R. MEES & ZOONEN te Rotterdam en 's-Gravenhage.

de NEDERLANDSCH INDISCHE HANDELSBANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

de NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO MAATSCHAPPIJ te Amsterdam en 's-Gravenhage.

de NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

PIERSON & Co. te Amsterdam.

de ROTTERDAMSCH E BANKVEREENIGING N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

De gelegenheid tot inschrijving is eveneens opengesteld bij

HET AGENTSCHAP VAN HET DEPARTEMENT VAN FINANCIËN TE AMSTERDAM.

Inschrijvingsbiljetten en prospectussen zijn bij deze kantoren kosteloos verkrijgbaar. De STORTING van het verschuldigde wegens toegewezen schuldbewijzen moet geschieden ten kantore van inschrijving, op

Dinsdag 1 December 1942,

vóór 12.30 n.m.

Indien deze vrijwillige leening niet wordt voltoekend, zal een 2 pCt. gedwongen leening, te deigen door inkoop beneden pari, worden uitgeschreven, met verplichte deelneming à pari volgens aanslagregeling.

Voor deze aanslagregeling en verdere bijzonderheden raadplege men het Prospectus.

*De wnd. Secretaris-Generaal
van het Departement van Financiën,
M. ROST VAN TONNINGEN.*

's-GRAVENHAGE, 3 November 1942.